Victor DURNEA

Institutul de Filologie Română "A. Philippide", Iaşi
The Institute for Philology „A. Philippide" Iaşi

C. Stere şi "Afacerea de onoare" de la 1894

C. Stere and his 1894 „affair of honour"

This study wants to enlighten an unknown up to now episode in C. Stere's life – the 1894 „affair of honour" whose (second/other) protagonist was G. A. Scorţescu, the manager of „Evenimentul", the liberal news-paper in Iaşi. The file of the incident reconstructed after a research in that time periodicals points out the fact that the future political person and writer, then a student in Iaşi University persuaded his colleagues not to enter the Bucharest student movement which, at the end of the Congress in Constanţa, manifested in streets against the conservatory government accused of suppressing the popular protests for the "Memorandum" Process in Cluj.

Stere's action was subordinated to that period tactic of the Socialist Party whose supporter he was. It was also in accordance with his ideas on the „national problem", which must not be the subject of the fight between the two historical parties. But, in the same time, it served the Conservatory Party determining the failure of the Liberal Party attempt to overthrow the government and therefore, the young student had been rewarded with the easy (rapidly) 1894 passport and 1895 citizenship obtaining.

This file also shows the fact that far from being a forever innocent victim as he pretended, C. Stere was a fiery fighter, capable of using all his weapons, even the pamphlet, with tenacious resentments.

Keywords: The National Liberal Party - The Conservatory Party - The Socialist Party - The „Memorandum" Process

Institution's address: Iaşi, Str. T. Codrescu nr. 2, 700481, Tel. 0232/267.597, tel. 0743/411.987

Personal e-mail: *victordurnea@yahoo.fr*

De mai multe ori, C. Stere a menţionat un duel al său, de fapt, o provocare la duel lansată unui director de ziar, neacceptată de acela. Ceva mai pe larg a vorbit în *Spovedanie pentru oamenii cinstiţi*, text publicat în martie 1908, în două ziare, unul din capitală, altul din Iaşi[1], şi menit să pareze atacurile unor adversari politici[2]. În speţă, după ce, în introducere, precizează că s-a hotărât cu greu „să întreţină publicul despre [sine însuşi]", lucru pentru care nutreşte o adevărată aversiune, după ce îşi destăinuie „excesul de discreţie" manifestat chiar în publicistică, pe care îl regretă acum, el narează următoarele:

„Trecuse abia vreun an şi jumătate de la intrarea mea în ţară. Indispus de atitudinea luată de mine într-o întrunire studenţească, un ziar de opoziţie a şi denunţat publicului pe «acest individ zdrenţăros» (niciodată nu m-am deosebit prin eleganţa portului, dar mai ales în viaţa de student) că trăieşte din «subvenţia ce o primeşte de la prefectura de poliţie». Am provocat la duel pe directorul ziarului, dar s-au găsit două persoane «de societate», care au invocat sau care au insinuat motivul că eu, ca «venetic», n-am dreptul la reparaţiune. Atunci am fost silit să iau de la poştă şi să public prin ziare un certificat atestând că în timpul de la intrarea mea în ţară primisem regulat de la părinţii mei câte 800 lei pe lună."

Nici de data aceasta, precum se vede, Stere nu furniza informaţii precise. Şi nu din cauza vreunei lacune a memoriei (de vreme ce el citează termeni şi expresii), ci lăsând impresia că vrea să menajeze persoanele implicate. În continuare, însă, îşi exprima dorinţa/speranţa ca, în cazul când „trecerea [lui] pe acest pământ va merita odată o biografie[3], acest document, din ziarele de pe vremuri, [să nu fie] trecut cu vederea".

Îndemnul acesta l-a şi reţinut Z. Ornea, unicul veritabil biograf al celui care a fost promotor al poporanismului şi autor al romanului-fluviu *În preajma*

revoluției". Din păcate, cât privește duelul cu pricina, meticulosul cercetător n-a izbutit decât parțial în demersul său. În fapt, el a găsit în presa epocii un incident, în mai 1894, cu ziarul bucureștean „Națională", care îl acuzase pe C. Stere că scrie, sub semnătura C. Șărcăleanu, articole defăimătoare la adresa lui A. Vlahuță, B. Delavrancea și dr. Urechia, fiind plătit de „jidănașii de la «Literarul Evenimentu»", incident pe care îl și prezintă detaliat. Dosarul acestuia conține o scrisoare cu menționarea „certificatului" pomenit în *Spovedanie*..., însă absolut nimic cu privire la vreun duel. În aceste condiții, biograful povestește mai întâi despre provocarea la duel a unui director de „ziar local"[5], calificat mai departe ca „imunda foaie", pentru ca, apoi, trecând la incidentul cu „Națională", să infereze existența unui al doilea incident, „oarecum asemănător", **ori o modificare** de către Stere („peste 14-15 ani") a „**circumstanțelor**" aceluia. Totuși, mai departe, părăsind circumspecția, Z. Ornea înregistrează, e drept, ca probabilă, și o provocare la duel a directorului ziarului „Națională"[6].

Însă acel al doilea incident s-a întâmplat realmente și nu un ziar, ci mai multe, mai toate cele cât de cât importante în epocă, i-au acordat spațiu[7]. El seamănă întrucâtva cu primul, dar cunoaște, de asemenea, în *Spovedanie*..., elocvente „modificări de circumstanțe". Și între cele două incidente există o relație de continuitate.

Constantin G. Stere
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0f/CStere.jpeg

Am afirmat mai sus că Z. Ornea a prezentat pe larg primul incident, cel cu ziarul „Națională". A trecut prea ușor totuși peste anumite aspecte. Astfel, a insistat asupra violenței și trivialității atacului, în registrul pamfletului (cel atacat e numit „un biet creștin, un băsărăbean, pripășit prin Iași [...] refugiat din Basarabia, azi salariat al jidănașilor de la *Leterarul Evenimentu*", „acel nenorocit [ce] și-a vândut sufletul la jidani, recurgând la falșuri numai pentru a apăra pe jidani și socialiști"), dar aproape că n-a pomenit ceea ce reprezenta, în ochii ziaristului de la „Națională"[8], circumstanța agravantă: în anul precedent, în articolele sale din „Evenimentul" și „Adevărul", C. Stere „vedea ce tendințe greșite animă pe socialiștii noștri". (Faptul că pe pamfletar nu-l interesa veracitatea acuzației propriu-zise, ci numai impactul emoțional, transpare clar: el însuși și-o subminează, căci, în portretul șarjat pe care i-l creionează mai departe celui atacat, pretinșii „patroni" devin simpli sateliți ai săi[9].)

Z. Ornea trece, de asemenea, prea ușor și peste **neasumarea** de către C. Stere a pseudonimului C. Șărcăleanu. Se cuvenea, poate, subliniat mai apăsat și sprijinul de care Stere se bucură din partea studentului socialist N. Quinezu, fost ofițer și viitor medic, care îi împrumută propria sa identitate[10], din partea studențimii ieșene, ce redactează un protest colectiv, dar și din partea unor cercuri politice, în organele lor de presă. Cercuri politice, altfel, situate la poluri opuse: „Evenimentul", care găzduiește scrisoarea lui C. Stere adresată directorului „Națională", e organul unei disidențe liberale, „Constituționalul" și „Lupta", care dau la lumină protestul studențesc, sunt unul conservator (junimist), celălalt „radical" și tot conservator este și hebdomadarul ieșean „Era nouă" (condus de Petru Missir), care insera în paginile sale o amplă notă în care se lua apărarea studentului Stere[11].

Cu deosebire interesantă e nota din urmă. Fiindcă în ea[12] se reiau drept adevărate întru totul declarațiile (false, în fond) ale celui apărat, anume că nu e una și aceeași persoană cu C. Șărcăleanu și că nu e implicat în activități politice, ori buna credință a autorului ei a fost surprinsă în chip lamentabil, ori, în cunoștință de cauză, el se folosește de ocazie pentru a-și lovi adversarii politici („Națională" arăta liberalilor multă simpatie), ori face un serviciu celui atacat. Oarecare lumină poate aduce aici un examen rapid al publicisticii lui C. Stere din acel moment.

În aceasta, contrazicerea semnalată de către redactorul „Națională" nu era singura. Se știe că în articolele *Socialiștii și mișcarea națională* și *Răspuns d-lor V. Stupu și Doniroff*, apărute în august-septembrie 1893 în „Evenimentul", autorul polemizează cu unii intelectuali socialiști, lor reproșându-le poziția greșită în „chestiunea națională", dar și față de „burghezie",

care, în genere, demonstrează el, a avut o vreme un rol pozitiv în progresul societății, iar în România nu și-a încheiat încă acțiunea[13]. Câteva luni mai târziu, C. Stere dă în paginile „Evenimentului literar", sub semnătura C. Șărcăleanu, articole precum *Naționalismul și socialismul* și *Socialismul și naționalismul*, precum și câteva note în care se întrevede o atitudine mai critică față de „burghezie", implicit față de partidul liberal. Semnificativ, însă, faptul este concomitent cu o schimbare de direcție vizibilă la liderii socialiști recunoscuți ca atare.

În programul (din aprilie 1893) al PSDMR se lăsa loc pentru o alianță electorală cu liberalii. Dar în ultimele luni ale anului 1893 și în tot cursul anului următor, în gazeta social-democrată „Munca" apar acuzații la adresa partidului liberal, motivate de neincluderea în programul său imediat a votului universal. Se pot cita, astfel, articole precum *Prinși în capcană* și *Chestiuni de tactică pentru democrație*[14] (ambele semnate Ion Padinescu), *Votul universal*[15] (de C. Mille), *Tactica noastră*[16] (de Mumel). Mai mult, G. Diamandy cerea, în articolul *Tactica socialistă. Partidul liberal și votul universal*[17], modificarea deciziei celui de-al doilea congres al PSDMR (din 1894) în sensul acceptării de către consiliu a **votării chiar alături de conservatori**. Iar un S-V (Ș-V?[18]), vorbind despre *Tactica noastră la alegeri*[19], preciza că noua lozincă trebuie să fie „nu neapărat sus conservatorii, ci jos colectiviștii!" În sfârșit, V. Stupu, pseudonim care, precum am afirmat mai sus s-ar putea să fie al lui C. Stere[20], în articolul *Tactica electorală*[21] se ralia propunerii lui G. Diamandy și cerea, în consecință, organizarea unui congres extraordinar.

Neîncrederea socialiștilor se manifesta nu numai față de bătrânii liberali („oculta"), ci și față de disidenții tineri. Articolul lui Mille, citat mai sus, combătea tocmai una dintre disidențe, cea de la Iași, condusă de George A. Scorțescu, directorul „Evenimentului". Și au mai fost multe încontrări între fracțiunea respectivă, al cărei lider declara totuși răspicat în primăvara anului 1894: „cred că viitorul partidului liberal nu poate fi decât într-o evoluție la stânga [...] făcând un pas înainte și adoptând francamente ideile democratice"[22], și un alt socialist de vază, Anton Bacalbașa[23]. Notă aparte, se cuvine a menționa, face întrucâtva I. Nădejde[24].

Mărginindu-ne acum la publicistica aparținând cu certitudine lui C. Stere, cea din „Evenimentul literar" (lăsând, deci, deoparte deocamdată articolele iscălite V. Stupu și Ș-V [Șărcăleanu-Vraja]), putem afirma, fără teama de a greși, că, deși în ea se aduc doar critici liberalilor și nu se pledează deschis pentru o alianță electorală cu conservatori, aceștia, interesați și ei de o alianță cu socialiștii sau măcar de împiedicarea celei dintre socialiști și liberali, trebuiau să o aprecieze suficient de mult, ca să-i acorde studentului basarabean sprijin în incidentul său cu „Naționalul", un sprijin a cărui importanță nici nu e prea mare, incidentul însuși fiind aplanat (nu însă închis definitiv).

În acest context se produce ceea ce va declanșa al doilea incident, „afacerea de onoare" relatată de Stere în *Spovedanie...*, anume „atitudinea luată [de el] într-o întrunire studențească".

Întrunirea studențească în cauză a avut loc în ziua de 19 septembrie 1894 în Aula Universității din Iași. În convocarea publicată în ziare, se preciza că urma să se discute în legătură cu cele întâmplate la București în urmă cu cinci zile, pe 14 septembrie.

În fapt, între 11 și 14 septembrie, se ținuse la Constanța al XV-lea congres studențesc (sub președinția lui G. Ștefănescu-Goangă), congres la care participaseră peste 400 de studenți, dintre care 70 veneau din Transilvania și din Bucovina. În condițiile în care la Cluj tocmai avusese loc procesul memorandiștilor și în care ministrul de externe austro-ungar Kalnoky declarase în „delegația maghiară" că are promisiunea cât se poate de fermă a autorităților de la București că vor împiedica manifestațiile antihabsburgice, una dintre problemele dezbătute, cea principală în fond, a fost „chestiunea națională"[25]. Așa cum rezultă din reportajele ample inserate în mai toate ziarele, acolo nu s-au înregistrat poziții divergente[26].

La întoarcerea de la Constanța, fusese programată o întrunire la statuia lui Mihai Viteazul[27]. Însă, după ziarul „Adevărul", în 13 septembrie, ministrul Take Ionescu (titular la Culte și Instrucțiune și interimar la Justiție) intervenea pentru contramandarea manifestației la conducerea Ligii pentru Unitatea Culturală, care însă nu era direct implicată, situație în care consiliul de miniștri se întrunește pe 14 septembrie la prânz „hotărând să împiedice cu orice preț manifestația de teama unui conflict cu Austro-Ungaria"[28]. Ca urmare, în București e afișată o „ordonanță polițienească" în acest sens, iar congresiștilor, aflați în trenul ce-i ducea spre capitală, li se comunică de către prefectul capitalei neautorizarea întrunirii, considerată ilegală, întrucât urma să se desfășoare în aer liber. Nici „ordonanța", nici intervenția prefectului nu-i determină pe studenți să renunțe. Nu renunță nici societățile culturale ce se pregătiseră să-i întâmpine, nici cetățenii veniți în același scop la Gara de Nord în număr de aproape 10.000[29]. În ciuda premeditatei (de autorități) întârzieri a trenului (care sosește noaptea, la ora 10 și jumătate), în ciuda faptului că străzile sunt neluminate (din ordinul primarului N. Filipescu), cortegiul se îndreaptă spre universitate pentru a depune flori la statuia lui Mihai Viteazul. Acolo, poliția și o unitate de jandarmi încearcă să împiedice manifestația, fără să izbutească. Manifestanții se vor îndrepta apoi, pe Calea Victoriei, spre sediul poliției, pentru a protesta, dar sunt atacați („fără somație", s-a spus) de forțe superioare. În încăierare, mai mulți studenți sunt răniți, alții sunt

arestaţi. (Ulterior, s-a precizat numele şi profesia celor din urmă, printre ei figurând doar studentul C. Ionescu, redactor la „Românul" – probabil, Caion, cel de tristă amintire –, şi elevul Dimitrie Ganea.)

A doua zi[30], o parte a presei condamnă manifestaţia, pe când cealaltă o apără şi incriminează brutalitatea autorităţilor[31]. În fond, se continua lupta politică dintre tabăra guvernamentală (conservatoare) şi opoziţie, ascuţită şi de faptul că tocmai avuseseră loc (în 5 şi 7 septembrie) alegeri locale.

Pe 16 septembrie, studenţii bucureşteni se întrunesc şi decid o serie de măsuri – telegramă adresată regelui, trimiterea unei delegaţii rectorului, publicarea unor declaraţii contra celor care îi acuză că se lasă manipulaţi, programarea unor adunări în toate oraşele, redactarea unui manifest etc. Se vorbeşte în termeni clari despre începerea unei campanii de răsturnare a guvernului[32].

În acest climat, se aştepta de la studenţii ieşeni, convocaţi, reamintim, în ziua de 19 septembrie, o solidarizare cu cei din Bucureşti. Participanţii au redactat însă un manifest adresat colegilor din capitală. Acestora li se reproşează că „de la un timp încoace, n-a[u] ştiut, în momentele când a[u] vroit să-şi manifesteze sentimentele şi năzuinţele patriotice, să se menţină la nivelul demnităţei şi al misiunei înalte ce se impune tinerimei universitare". Asupra acelor momente (aniversarea morţii lui C.A. Rosetti, „scandalul de la Tei", „vandalismul de la redacţia «Adevărului»"), se spune în continuare, studenţii ieşeni au tăcut, încrezători că totuşi colegii lor bucureşteni vor înţelege primejdia coborârii definitive „la rolul bandelor de bătăuşi conduse de nişte agenţi care nu se sfiesc să-şi acopere maşinaţiile şi intrigile cu numele studenţesc". Tăcerea însă „nu mai este permisă" în faţa „scenelor degradatoare desfăşurate miercurea trecută la adăpostul întunericului". Precizând că nu vor să intre în detalii (întrucât „sunt binecunoscute tuturor"), nici „să analizeze atitudinea poliţiei" şi nici „să dea pe faţă uneltirile politice, al căror joc l-au făcut studenţii", ieşenii „atrag băgarea de seamă a colegilor asupra unor consideraţii de cea mai mare însemnătate". Acestea se rezumă la respingerea acţiunilor reduse „la fraze bombastice şi cu o atitudine zgomotoasă şi provocatoare", a acţiunilor ce pun în primejdie „singurul zid ce ne apără, legile şi constituţia noastră, cât timp sunt în vigoare" şi la afirmaţia conform căreia „Cauza naţională [...] numai atunci se va putea impune tuturor oamenilor de inimă, când ea va apărea cu adevărat cauză a poporului românesc în întregime [...] un mijloc de unire şi nu de discordie şi lupte intestine. Din momentul când ea va deveni un simplu mijloc de agitaţie pentru un singur partid politic, când instituţia scumpă tuturor studenţilor, fondatorilor ei, se va transforma într-o unealtă oarbă a unor politicieni fără scrupule, în momentul acela cauza naţională va fi pierdută."

„Manifestul" este iscălit de 88 de studenţi, printre care şi C. Stere[33]. El prezidase, în fapt, şedinţa şi e foarte probabil că redactase textul măcar într-o primă formă. Câteva dintre idei fuseseră formulate, de altfel, în publicistica sa de până atunci (în special aceea referitoare la distincţia dintre „mişcarea naţională" „în sine" (corectă, rodnică) şi cea în forma curentă (falsă, incorectă, cu rezultate nefaste).

Ca organ de presă liberal, fie şi al unei fracţiuni disidente, ziarul ieşean „Evenimentul" condamnase vehement „atrocităţile din capitală"[34] şi, evident, refuză să publice „manifestul"[35]. Acesta, se pare, a fost tipărit ca afiş şi lipit „pe toate clădirile". În 21 septembrie, în cotidianul „Lupta", la rubrica *Ultima oră*, apare o notă conţinând ample extrase din el, precedate de fraza: „În momentul de a pune sub presă ziarul primim din Iaşi următoarea depeşă relativ la învăţămintele ce a trimis totdauna cuminţii studenţi ieşeni studenţilor intrigaţi de colectiviştii din Bucureşti" şi terminate cu ştirea că „Efectul produs e considerabil şi liberalii umblă pretutindeni pentru a provoca un contracurent, evitând a provoca între studenţi orice întrunire contradictorie" şi cu „semnătura" *Redacţia „Erei noi"*. În aceeaşi zi, în aceeaşi formă (extrase), cu aceeaşi frază finală (!), dar fără „semnătură"[36], materialul apare în „Adevărul" şi în „Timpul", apoi în „Ţara" şi în „Constituţionalul". O zi mai târziu, toate îl publică *in extenso* şi inserează numeroase comentarii favorabile[37]. Între acestea, se distinge încă o dată cel al „Erei noi", în care se afirmă că „lecţia administrată [de studenţii ieşeni]" a stopat „seria de întruniri publice ce studenţii voiau să fie în ţară [şi] continuarea agitaţiei", „a avut [...] efectul de a paraliza complectaminte speranţele colectiviştilor"[38]. Totul, se spune în text, *„poate fără voia autorilor"*![subl. n.]

Era însă, într-adevăr, „fără voie", nepremeditat? Evident, nici liberalii, nici studenţii bucureşteni nu puteau crede aşa ceva. În 20 şi 21 septembrie, în paginile ziarului „Evenimentul" studenţii sunt mai mult dojeniţi[39]. Tonul se înăspreşte direct proporţional cu amploarea publicităţii date „manifestului" în presa din capitală[40]. Prim-redactorul George A. Morţun compară, în editorialul *Studenţii din Iaşi*, din 22 septembrie, iscălit Sirius, cele două „manifeste", reliefând obedienţa faţă de guvern a ieşenilor, pentru ca, în alt articol (*Manifestul studenţilor*), să atace pe unul dintre prezumtivii promotori, N. Cănănău, preşedintele Societăţii studenţeşti „Solidaritatea". În acelaşi număr, la rubrica *Cronica zilei* se inserează următoarea notiţă nesemnată: „Unul dintre acei cari se agită mai mult în nenorocita afacere a studenţilor din Iaşi, este un domn Sterea, refugiat rus şi care astfel speră a-şi facilita naturalizarea sa pendinte înaintea corpurilor legiuitoare. Atragem atenţia d-lor deputaţi asupra acestui domn, când se va prezenta cererea sa de naturalizare. România este destul de bogată în asemenea specimene, fără a mai avea nevoie de a face achiziţiuni streine."[41]

Notiţele privitoare la N. Cănănău şi C. Stere sunt reproduse în ziarul „Voinţa naţională" sub titlul *Semnatarii protestului de la Iaşi*, ce completează comentariul redacţiei – *Protestul de la Iaşi*[42], în care, printre altele se spune: „E ceva contra naturei umane în acest protest. E ceva nenatural, ceva care miroase a putred, a vândut, a meschin, e ceva care face pe om să îşi piardă iluziile, să nu mai creadă în entuziasmul tinerimei, în focul sfânt al celor 20 de ani ai omului, care îl face poet, erou şi martir!"[43]

Între timp, „comitetul executiv studenţesc" (bucureştean), format din cinci membri – C.S. Axente, H. Botescu, A. Gâdei, Al. Muşătescu şi Petre Petrescu –, redactează o scrisoare adresată semnatarilor „protestului de la Iaşi" şi trimite în capitala Moldovei un „delegat" (Petre Petrescu) pentru a le cere colegilor să se solidarizeze cu ei. Scrisoarea este publicată în aceeaşi zi – 25 septembrie – în care văd lumina zilei şi dări de seamă asupra întrunirii ieşene din 23 septembrie la care participă delegatul bucureştean: scrisoarea, sub titlul *Un răspuns*, în „Voinţa naţională"[44], dările de seamă – în „Era nouă"[45] şi în „Lupta"[46]. Hebdomadarul ieşean informează că, la insistenţele delegatului bucureştean de „a reveni asupra manifestului lor [din 19 septembrie]" şi de „a declara că primesc să lupte contra guvernului", participanţii la întrunire redactează „o completare a celui dintâi", „votat[ă] de toţi cei prezenţi, fiind contra numai opt studenţi", completare ce sună astfel: „Noi studenţii ieşeni, întruniţi vineri 23 septembrie 1894 în Aula Universităţii am hotărât următoarele: 1) Protestăm contra calomniei că am fi lucrat în interesul vreunui partid politic. 2) Afirmăm din nou că nu putem vedea în chestia naţională altă ceva decât chestia poporului românesc întreg şi în afară de orice lupte politice de partid. 3) Dezaprobările [Dezaprobăm] şi toate mişcările dezordonate însoţite de călcări de legi şi tulburări inutile, conjurând încă o dată pe colegii noştri din Bucureşti să primească apelul nostru şi îndemnându-i din nou la linişte şi prudenţă; le făgăduim că vom da tot concursul nostru plângerilor lor, dacă ele nu vor mai avea caracterul unor agitaţiuni de partid, nici caracterul antilegal şi anarhist. 4) Însărcinăm o comisiune de cinci studenţi să adreseze în numele nostru o petiţiune D-lui Ministru de Justiţie rugându-l să înceteze urmărirea lor de către Justiţie, urmărirea contra studenţilor *închişi*."

„Lupta" prezintă şi ea noua moţiune, considerată un „răspuns la declaraţiunea nenorocită a studentului bucureştean Petre Petrescu că dacă studenţii ieşeni refuză să deie sprijinul lor colegilor bucureşteni, în lupta contra guvernului, se deschide o prăpastie între cele două universităţi şi poate chiar între Moldova şi Muntenia". Cotidianul radical va reveni însă şi va publica în 29 septembrie o dare de seamă mult mai detaliată asupra întrunirii din 23 septembrie (datorată probabil aceluiaşi corespondent al său din Iaşi). Revenirea era impusă de faptul că între timp apăruse scrisoarea „comitetului executiv studenţesc" bucureştean, precum şi un „contra-protest" ieşean, semnat de 34 de studenţi, ce vestejea exclusiv brutalitatea cu care fusese reprimată manifestaţia din noaptea de 14 septembrie[47].

În noua dare de seamă se precizează că întrunirea a debutat cu o intervenţie „în chestie personală" a studentului C. Stere, care informează că „un ziar (!) local, din nenorocire cotidian, l-a calomniat în modul cel mai neruşinat, acuzându-l că lucrează în folosul guvernului, al poliţiei" şi că „i-a mai aruncat epitetul de *refugiat rus*, deşi însăşi acea foaie l-a apărat în contra aceleiaşi acuzaţiuni false făcute odinioară de o altă gazetă stupidă". („Calomnia" se produsese în numărul „Evenimentului" apărut chiar la ora deschiderii întrunirii, purtând, precum era obiceiul, data zilei următoare, 24 septembrie. Asupra ei ne vom opri mai târziu.)

Mai departe, corespondentul „Luptei" rezumă („foarte palid") replica lui Stere: „D-sa e român din Basarabia şi în virtutea artic. 18 din c. civ. se bucură de cetăţenia română, *fără s-o ceară* de la parlament, după cum îi place a insinua foaiei în cestiune[48]. Dar neruşinarea şi lipsa de scrupul sunt duse la exces şi ar fi să se înjosească prea mult polemizând cu «Evenimentul». «Am suferit, zice d-l Sterea, închisoare şi exil în Siberia, fără să renunţ la idealul scump al tinereţei şi a trebuit să vin în ţara mea, între fraţii mei, ca să mi se arunce epitetul de poliţist, de spion al guvernului, pentru că am spus împreună cu ceilalţi

C. Stere la închisoarea din Tobolsk

studenţi iaşani studenţilor din Bucureşti: Nu pângăriţi memoria lui C.A. Rosetti prin scandaluri de stradă, nu lăsaţi să se exploateze în folosul unui partid politic o chestiune atât de mare, chestiunea naţională, care e, mai întâi de toate, chestiunea poporului întreg." Discursul a continuat prin îndemnul de a respecta în chip absolut legalitatea, prin sfatul de a nu face dintr-o instituţie (Liga pentru Unitatea Culturală) o armă de partid, prin schiţarea unui program „poporanist"[49], dar şi printr-o ameninţare cu vădită tentă politică[50]. Alte intervenţii sunt expuse în câteva cuvinte. Pe larg, dar caricatural, e prezentată cuvântarea lui Petre Petrescu[51], care e şarjată, de altfel, şi de Stere, într-o nouă luare de cuvânt[52]. Darea de seamă mai informează că „moţiunea" a fost votată şi de iniţiatorul „contra-protestului" ieşean (Mihai Vârnav Liteanu) şi că s-au propus moţiuni împotriva „Evenimentului" şi a „Naţionalului", dar că „părerea unanimă a fost că gazetele în chestiune nu merită nici o atenţie şi că le-ar face prea multă cinste dezaprobându-le chiar".

Versiunea „delegatului" bucureştean cu privire la desfăşurarea întrunirii[53], se înţelege, diferă mult. Petre Petrescu relatează astfel că misiunea i-a fost îngreuiată, întrucât „D. Sterea, un june student de vreo 40 de ani, acela ce a fost pus să însceneze faimosul apel – împreună cu d. Cănănău, şeful fanaragiilor din Iaşi, şef de birou la credit, membru al clubului conservator şi student-edec al Universităţii de vreo 10 ani – şi-au continuat cinstita însărcinare căutând să zădărnicească scopul pentru care venis[e]". Cel dintâi a făcut-o „urmărindu-[i] orice demers şi combătându-[l] cu zgomotul şi vociferările pe care le comanda cetei de streini care erau cu dânsul în fundul sălii". „Acest domn Sterea – se spune în continuare – a plâns, s-a luat de păr, a zbierat şi a insultat; a comparat Liga culturală cu Liga lui ..., mergând cu îndrăzneala până acolo încât să-mi propuie ca, în calitate de delegat al studenţilor bucureşteni să aderez la apelul d-sale, spunându-mi că vor face dânşii ca studenţii arestaţi să fie liberaţi şi chiar să se stingă acţiunea în contra lor. Faţă cu atâta îndrăzneală, am făcut, ce e drept, nişte declaraţii care au avut darul să facă pe d. Sterea să nu doarmă toată noaptea, cum mi s-a plâns a doua zi, şi printre cele mai dulci a fost şi aceea că, dându-mi bine seama de sentimentele şi situaţia studenţilor ieşeni, voi trece peste subscriitorii apelului, chiar dacă toţi îşi vor menţine iscăliturile, dat fiind numărul mic al acelor iscăliţi [...] La comparaţia Ligei culturale cu Liga lui ..., am răspuns că nu e bine să existe deosebiri între studenţii munteni şi moldoveni, mai ales în chestia naţională, iar publicul va şti să judece aducându-şi aminte, între altele, că tot din Iaşi au pornit şi primele curente separatiste."

Judecând după această epistolă, resursele lui Petre Petrescu nu erau pe măsura sarcinii primite. Scrisoarea „comitetului executiv studenţesc" din Bucureşti[54] însă constituia o replică bine elaborată la primul „manifest" ieşean. Semnatarilor acestuia li se reproşează faptul că „şi-au dat verdictul fără a cunoaşte pe deplin cele ce s-au petrecut", „fără să se fi informat de la delegaţii [lor] cari au văzut cu ochii ruşinea ce ni s-a făcut şi care în acea seară nu aveau cuvinte să vestejească nedemna purtare a poliţiei şi guvernului". Li se reaminteşte în treacăt că ei, ieşenii, „sunt împărţiţi în cluburi", că „au felicitat pe M.S. sub etichetă conservatoare", în timp ce bucureştenii, printr-un raportor la congres „a[u] susţinut că nu fac jocul nici unui partid politic, că ar voi un partid naţionalist, că cer de la toate partidele libera manifestaţie a sentimentelor naţionale". Este reafirmată ideea imparţialităţii politice, dar şi ataşamentul faţă de cauza naţională („suntem hotărâţi a ne declara cu toată energia, contra oricărui guvern, fie liberal, fie conservator, care ar nesocoti mişcarea naţională"), menţionând că nici până atunci n-au atacat şi nici n-au lăudat vreun partid pentru politica lor, alta decât cea în chestiunea naţională. Reafirmând că nu pot fi socotiţi „de vină dacă opoziţia se foloseşte de neiertatele greşeli [ale guvernului]", susţin şi că nu pot „avea misiunea de a feri guvernul de acele neplăceri". Sunt respinse „cu indignare" epitetele adresate lor în scrisoare, precum şi acuzaţiile că „ar distruge legile şi Constituţia", întrucât ele „au fost suspendate în seara de 14 septembrie". În încheiere, se întoarce împotriva semnatarilor „manifestului" ieşean şi acuzaţia lor că studenţii bucureşteni s-ar fi comportat la 14 septembrie ca „la Cluj şi la Turda": „când poliţia şi guvernul imitează pe cei din Cluj şi Turda, avem dreptul de a protesta şi contra acestora cu aceeaşi energie şi hotărâre cu care am protestat contra celor dintâi, căci ceea ce e rău şi nedrept în Cluj e mai rău şi mai nedrept la Bucureşti."[55]

Chiar în 23 septembrie, ziua întrunirii la care participase „delegatul" bucureştean, presa guvernamentală, ca şi aceea social-democrată ori cu simpatii faţă de social-democraţie (de pildă, „Adevărul") vestejea în cuvinte dure „mişelia" directorului „Evenimentului", vinovat de „delaţiune" (prin notiţa din 22 septembrie) în beneficiul poliţiei ţariste[56].

Replica ziarului ieşean vine în numărul din 24 septembrie. Aici, prim-redactorul Iorgu Morţun dă, sub semnătura Sirius, articolul *Manifestul de la Iaşi*, în care relevă, în pomenitul document, „o mână străină de studenţime", trădată de tonul general de critică amară, de „dojană". Manifestul ar denota „plata unei datorii de recunoştinţă sau mai bine prestarea de servicii din partea unei persoane care ar fi fost sau ar fi încă la discreţia guvernanţilor". Ziaristul se gândeşte, pare-se, la unul dintre dascăli, căci afirmă: „Din toate aceste conchid că spiritul acest de pedagog miop vine *ex cathedra* [...] foarte mult se trădează modul de a face al unui profesor". (Cel vizat va fi fost Petru Missir.)

Totuşi, în pagina a doua, într-o notă, iarăşi nesemnată, se ripostează ziarelor adverse („*reptilelor*"),

potențând și lovitura dată studentului C. Stere: „Ziarele polițienești *Lupta* și *Timpul* se năpustesc cu furie asupra noastră, tratându-ne de spioni și delatori, pentru faptul că am arătat rolul ce l-a jucat în faimosul contra-manifest al studenților ieșeni un domn Sterea, pribegit aici la noi. Lucrul este, desigur, firesc și reptilele n-au făcut decât a-și îndeplini datoria luând apărarea unui agent al lor. Dar am dori să știm unde au văzut reptilele un denunț din partea noastră, care să expuie pe zisul Sterea la fulgerile poliției ruseşti? Denunțul ce l-am făcut noi a fost adresat moralei și conștiinței publice și n-a putut avea alt efect decât cel mult a tăia d-lui Sterea oareșicare mijloace de existență, dându-i pe față legăturile sale cu poliția românească..."[57]

Această notă, de care C. Stere luase cunoștință, precum am afirmat deja, chiar în seara întrunirii din 23 septembrie, l-a determinat apoi să-l provoace la duel pe G.A. Scorțescu. Martorii săi, colegii Scarlat Rosetti și State Dragomir, s-au întâlnit cu martorii celui provocat, anume Nicu Gane și George (Iorgu) Morțun[58]. Cei patru nu s-au putut pune de acord dacă există pricină reală de „ieșire în câmp" și ca urmare s-au despărțit. Evident, asupra desfășurării faptelor actanții au dat ulterior propria lor versiune.

„Evenimentul" inserează, la rubrica *Cronica zilei* a numărului său din 28 septembrie, următoarele rânduri: „În urma notițelor apărute în ziarul nostru în contra d-lui Sterea, d-sa a trimis 2 marturi directorului nostru. D-sa, la rândul său, și-a constituit marturi, d-nii Nicu Gane și George Morțun. Marturii întrunindu-se și neputându-se înțelege, marturii directorului nostru au redactat un proces-verbal separat prin care declară: «că nu este loc ca d-nul Gh. Scorțescu să deie reparație d-lui Sterea, deoarece cuvintele arătate nu întrec peste limitele polemicei obicinuite în presa română mai ales față cu streini cari, fără a avea drepturi, fac politica guvernamentală». În urma acestui proces-verbal, considerăm dar incidentul ca închis."

A doua zi, cotidianele centrale publică două scrisori ale martorilor lui Stere adresate celui care i-a mandatat, precum și răspunsul acestuia. În „Adevărul", grupajul poartă titlul *Afacerea Sterea – Scorțescu*[59] și e introdus printr-o frază ce menține acuzația inițială, de delațiune (absentă din scrisori!).

Cea dintâi epistolă precizează că semnatarii ei, „nefiind în posibilitatea de a se înțelege cu martorii d-lui Scorțescu" (aceștia „au invocat pe de o parte calitatea de ziarist a clientului lor spre a legitima dreptul ce-și arogă de a calomnia fără a se simți dator de a acorda cuvenitele reparațiuni, și pe de alta, calitatea ta de strein, deși român basarabean, spre a-ți tăgădui dreptul de a te simți jignit și a-ți apăra onoarea"), „consideră misiunea [lor] ca sfârșită".

Cea de-a doua informează despre „însărcinarea" dată lor de Stere, „de a face pe lângă d. Scorțescu o nouă încercare pentru a obține cuvenita reparațiune" sau, în caz de refuz, de „a-i propune constituirea unui juriu de onoare", acesta fiind chemat să se pronunțe asupra următoarelor puncte: „1. Dacă calitatea de ziarist constituie pentru cineva privilegiul de a afirma lucruri neexacte și ofensatoare pentru onoarea unui om; 2) dacă articolul din *Evenimentul* cu data de 24 septembrie și intitulat *Pentru reptile*, constituie pentru onoarea d-lui C. Stere, student, o ofensă gravă; 3) dacă fiind aduse din partea d-lui Stere toate elementele probând deplina sa onorabilitate și neadevărul absolut al alegațiunilor d-lui Scorțescu[60], este d-lui în drept de a cere d-lui Scorțescu satisfacție; 4) dacă după legile uzuale în materie de onoare este d. Scorțescu ținut a da reparațiune d-lui Stere", despre refuzul lui Scorțescu de „a-și constitui noi martori", despre „concesia" făcută de Scorțescu („la insistențele [lor] reiterate") de „a se supune la arbitrajul d-lui Gr. N. Macri", precum și despre „călcarea cuvântului", în speță despre decizia lui de „a-și menține martorii dintâi", implicit de „a considera incidentul închis", după ce arbitrul s-a pronunțat.

La misivele martorilor săi, C. Stere le răspunde prin următoarele rânduri: „Iubiți prieteni,/ Știam că în orice țară din lume ziaristul care a știut să mânuiască calomnia știe la nevoie să mânuiască și o armă. După câte se vede nu acestea sunt moravurile d-lui Scorțescu, directorul ziarului *Evenimentul*. D. Scorțescu, care m-a ultrajiat în modul cel mai extrem, astăzi dă înapoi și dispare din momentul ce fac o mișcare pentru a merge spre el. Știam până acum că d. Scorțescu e un perfect imbecil, căptușit de un vulgar calomniator, constat astăzi că acest domn e totodată și cel de pe urmă laș. Vă mulțumesc, scumpi prieteni, că am fost silit să vă pun în contact cu un asemenea impostor. Vă mulțumesc că v-ați putut stăpâni dezgustul ce trebuie să vă inspire acest păcătos..."

Atitudinea „Adevărului" transpărea limpede în fraza ce prefața cele trei scrisori. Dar Anton Bacalbașa revenea mai tranșant a doua zi, prin editorialul *Condeiul și spada*[61]. Acesta debutează cu o glosă asupra chestiunii de principiu „dacă ziaristul este sau nu obligat să acorde aceea ce se numește o «reparațiune prin arme» pentru ofensa ce ar aduce cuiva". Părerea reputatului gazetar este negativă, întrucât rezultatul duelului, oricare ar fi el, nu probează nimic și, pe de altă parte, „toți escrocii și mizerabilii n-au decât să învețe să dueleze și astfel vor interzice luarea de atitudine de către presă". În cazul dat, susține Anton Bacalbașa, C. Stere „a fost calomniat în modul cel mai nedemn de către «Evenimentul» și i se cuvenea o reparație". („D. Scorțescu – se spune mai jos – a fost de o rea credință revoltătoare și menită a compromite ziaristica în ochii oamenilor cinstiți. Știi bine că Sterea e român și-l acuzi că e rus; știi bine că e om care trăiește din averea lui și-l acuzi că e salariatul nu știu cui; știi bine că e om cinstit și afirmi că e polițist; în fine, tu însuți ai protestat când alt Spanachidi a făcut ceea tu faci azi și totuși refuzi orice îndreptare".) „Calea cea bună" nu era însă

recurgerea la arme. Provocând la duel, „D. Sterea a fost de o colosală lipsă de logică: D. Scorţescu era de mai înainte la adăpost de «calea onoarei»". Stere însuşi a găsit „calea" respectivă „în urmă [...] adresându-se la un arbitru [...] al cărui rol era însă nu să spună dacă d. Scorţescu trebuie să iasă pe teren, ci dacă d. Scorţescu trebuie să rectifice în mod leal injuriile aruncate d-lui Sterea". Finalul dă de înţeles că, în opinia editorialistului, arbitrul respectiv este, în ultimă instanţă, „presa onestă", care „toată [...] a înfierat pe D. Jorj".

Publicarea celor trei scrisori îl determină pe directorul „Evenimentului" să revină şi să-şi expună pe larg propria-i versiune. În articolul *O tristă afacere*[62], el declară mai întâi că nu are nimic de zis despre C. Stere, dar reiterează injuriile[63]. În continuare, sunt relatate întâlnirea martorilor, neînţelegerea lor, precum şi faptul că ai săi au dresat, cum se obişnuia, un proces-verbal, apoi noile vizite făcute lui de către martorii lui Stere, prima, în care le-a atras atenţia asupra procedurii neobişnuite şi, la cererea de a li se indica o soluţie, le-a amintit „codul", care impunea, în cazul că martorii nu se înţeleg, apelul lor (al tuturor, nu al martorilor unei singure părţi) la un arbitru, un astfel de oficiu îndeplinindu-l, în Iaşi, de mai multe ori, decanul baroului, Grigore N. Macri. Prima vizită, se spune mai departe, a fost urmată de o a doua, în prezenţa potenţialului arbitru, venit să se intereseze de situaţie, acesta fiind pus în cunoştinţă despre existenţa procesului-verbal iscălit de Nicu Gane şi George Morţun, proces-verbal care, în conformitate cu „codul" universal acceptat, excludea arbitrajul.

Scorţescu pune în evidenţă astfel gafele făcute de tinerii martori ai lui Stere şi de către acesta (vizitarea potenţialului arbitru), dar insistă mai ales asupra „acoperirii" lor cu „minciuni". Articolul se încheie cu o referire la scrisorile publicate de C. Stere şi martorii săi în presa oficioasă, în care este acuzat că „vroieşte a se deroba, a fugi, de frica, se vede, a teribilul[ui] matamor Sterea nihilistul". Scorţescu declară că până atunci avusese cinci „afaceri de onoare" şi că „de două ori a fost pe teren, însă întotdeauna cu adversari bine cunoscuţi, de o perfectă onorabilitate şi pentru cauze bine determinate"[64].

„Minciunile" adversarilor sunt probate în numărul următor. Sub acelaşi titlu, *O tristă afacere*, se reproduce procesul-verbal redactat de Nicu Gane şi George Morţun[65] şi o scrisoare a lui Grigore N. Macri, ce răspunde negativ la întrebarea dacă a fost solicitat de directorul „Evenimentului" să fie arbitru şi relatează contactele avute cu C. Stere şi cu martorii acestuia, Scarlat Rosetti şi State Dragomir.

Conflictul nu s-a încheiat aici. Concomitent cu trimiterea scrisorilor ziarelor centrale oficioase, martorii lui C. Stere au convocat o întrunire a studenţilor pentru 1 octombrie. În ziua respectivă, George Scorţescu inserează în paginile „Evenimentului" notiţa *Pentru studenţii ieşeni*[66], în care reamintind simpatia arătată studenţilor, afirmă din nou că în „afacere" el „a expus faptele exact cum s-au petrecut" şi că „omul care s-a pus în mod mincinos sub scutul milei publice ce-ţi inspira un persecutat politic, reclamând în contra unui pretins denunţ făcut de noi, denunţ care n-a existat decât în imaginaţia sa bolnăvicioasă, precum şi persecuţiunile politice a căror victimă se pretinde, acest om voieşte să se puie sub scutul tinerimei noastre universitare."

Întrunirea studenţească a avut loc, ca şi cele precedente, în Aula Universităţii, participanţii făcând „cu unanimitate afară de unu (şease studenţi au cerut modificarea câtorva termeni ce nu s-a acordat)" o „declaraţie" în nouă puncte, din care reţinem: „1. Colegul nostru, C. Stere, fiind insultat în modul cel mai infam pentru acte săvârşite de el în calitate de student, noi cu toţii ne simţim solidari cu el şi-l asigurăm că se bucură de toată stima noastră [...]; 2. Insultele şi calomniile d-lui Scorţescu, ca nişte simple manifestări ale unei pervertiri intelectuale şi morale, nu ne pot atinge pe nimeni, pentru că ele nu pot ajunge la înălţimea corpului studenţesc. 3. Regretăm că colegul nostru C. Stere, a dat directorului *Evenimentului* o importanţă întru nimica justificată. 4. Regretăm că colegul nostru C. Stere s-a pus cu un asemenea om tocmai pe terenul de onoare cu care acest individ e atât de certat. [...] 7. Avizăm pe cei datori a supraveghea la siguranţa şi respectul moralităţei publice să iasă din nepăsarea lor culpabilă faţă cu destrăbălările morale ale numitului domn gazetar. 8. Declarăm că aceasta e *una* şi *singura* dată când studenţimea ca corporaţiune mai dă măcar atenţiune impertinenţelor acestui domn moralmente neresponsabil. 10. Sperăm că fiecare dintre noi îşi va păstra rezerva dispreţuitoare faţă cu acest calomniator ordinar şi nu va aluneca pe calea violenţelor împotriva cărora am protestat întotdeauna."

Declaraţia este semnată „Studenţimea universitară Iaşi"[67].

„Protestul" apare, de asemenea, în „Munca"[68] şi în „Constituţionalul"[69]. Acest ultim cotidian, junimist, inserează în continuare articolul *Studentul C. Stere*, iscălit de Gh. Baltă, avocat[70]. În calitate declarată de „văr al d-lui Stere", deci „mai în poziţiune decât oricare altul de a-i cunoaşte familia şi trecutul lui", autorul aduce o serie de „lămuriri", conturând în fapt o primă biografie a celui implicat în recentele evenimente. Reţinem de aici un pasaj mai lung: „Fiu al unui bogat moşier din Basarabia, C. Stere s-a născut la 1865 (deci n-are nici 30 de ani şi nu 40, cum a afirmat un ziar din capitală). După sfârşirea studiilor la liceul din Chişinău, a fost arestat în 1883, în vârstă de 18 ani sub cuvânt că a organizat între colegii săi români din liceu cercuri de lectură, în care băieţii nu se mărgineau numai la cărţile permise în Rusia, şi trebuie s-o spun că în Basarabia chiar abecedarul românesc nu e permis şi e considerat

ca o scriere revoluționară. A urmat un lung șir de ani de prigoniri. Aproape trei ani tânărul basarabean a petrecut prin celule izolate ale închisorilor politice rusești și șapte ani de zile i-au fost pierduți în mijlocul pustiilor siberiene. Cu toate acestea, d. Stere n-a fost niciodată judecat și a suferit toate pedepsele acestea pe «cale administrativă». Și, deci, dacă ar fi vrut să-și manifesteze «pocăința» adresându-se printr-o cerere către Țar, ar fi putut ușor scăpa și de închisoare și de exil. Dar n-a făcut-o, n-a vroit să trădeze credințele tinereței și a venit în țara noastră numai atunci când și-a sfârșit toate pedepsele și când a crezut că nu mai poate fi folositor în Basarabia. Nu m-ar mira dacă iluziunile ce le avuse asupra României libere ar fi chiar zdrobite acum. Aici, unde se credea între ai săi, el, cu mijloace materiale absolut independente și totdeauna credincios ideilor sale, a fost învinuit de un ziar *național* și *liberal* că, pentru ca să poată trăi, și-a vândut conștiința jidanilor, iar de un alt ziar *național* și *liberal* că trăiește din resursele poliției secrete... Mi se pare că n-ar trebui ca patima politică să orbească astfel pe oameni."[71]

Mai departe, autorul documentează faptul că basarabeanul „în țara asta nu e cel dintâi venit", dând precizări asupra rudelor lui.

Replica lui Scorțescu la protestul studențesc n-a întârziat. În editorialul *Evenimentul și studenții*[72], el invocă iarăși simpatia arătată studenților și precizează că, pe 1 octombrie chiar, la redacție au venit mai mulți studenți (dintre „cei mai de valoare"), care au protestat contra „infamiei" comise față de el.

În același număr, se inserează un *Protest*, în care printre altele se spune: „Față de moțiunea votată de unii studenți universitari în seara de 1 octombrie, prin care se protestează contra purtării d-lui G. Scorțescu, directorul ziarului «Evenimentul» în cestiunea Sterea-Scorțescu; [...] considerând că această chestiune constituie o chestiune personală ce privește pe d. Sterea și Scorțescu; [...] considerând că semnatarii moțiunei, după discuțiunile din întrunirea arătată, cred că apără onoarea colegului lor Sterea, deoarece insulta colegului s-ar revărsa asupra tuturor, ceea ce nu se împacă deloc cu protestul făcut în contra studenților din București, insultați și brutalizați de poliție; deoarece și în alte ocaziuni, ca d. ex. aceea cu devastarea redacției *Adevărului*, au căutat să protesteze energic în contra procedărilor studenților, iar astăzi, prin expresiunile lor din moțiune ne reprezintă *aspectul unei răzbunări josnice însoțită de insulte*; considerând apoi că numărul celor ce au luat parte la această întrunire abia era de 40, pe când numărul total al studenților trece peste 200[73], și acești 40 s-au crezut liberi a lucra în numele tuturor, pentru aceste motive protestăm în contra acestei procedări și-i rugăm a-și da numele pe față în moțiunea ce au votat-o, nefiind în drept a semna în numele tuturor."

Documentul este iscălit și el „Studenții universitari Iași". A fost, de asemenea, tipărit ca afiș și lipit pe străzi.

O notă ulterioară (*Răspuns reptilelor*[74]) afirmă că redacția ține la dispoziție originalul „contra-protestului" iscălit de 45 de studenți. Același lucru este susținut și în *Pentru dl. A. V. Beldiman, directorul „Adevărului"*, din numărul următor, unde apare și declarația tipografului C.Th. Codrescu, conform căreia actul respectiv i-a fost adus spre tipărire (și plătit) de către studenți. În „Evenimentul" au mai apărut notițe, informând că Stere, deși e în anul al III-lea, n-a dat decât un examen, că tot el a fost văzut („întovărășit de un subcomisar") rupând afișele, ca și un normalist pe nume Spiridon (probabil Spiridon Popescu), apoi, scrisori de retragere a semnăturii de pe manifestul din 19 septembrie, articole privitoare la circumstanțele întrunirii din 1 octombrie etc.

În faza aceasta finală, în luptă intră și „Naționalul". Cotidianul condus de N. Iancovescu condamnase în termeni duri „manifestul" ieșean din 19 septembrie, precum și pe cel considerat singurul său inițiator, N. Cănănău[75]. Pomenirea incidentului din mai 1894, mai întâi de către C. Stere, în întrunirea din 23 septembrie, apoi de ziarele ce au glosat pe marginea „denunțului" făcut de G.A. Scorțescu și, în fine, în „protestul" studenților ieșeni din 1 octombrie și de către avocatul Gh. Baltă îl fac să riposteze. Lui Stere i se dau câteva lovituri veninoase, directe[76] și indirecte, ținta principală fiind, în ultimul caz, ziarele ostile și îndeosebi „Țara". Acestuia, de pildă, „Naționalul" îi răspunde printr-un soi de declarație, iscălită *Redacția*, în care se spune: „Un domn Sterea este român din Rusia. Iată un lucru care ar trebui să îl facă simpatic tutulor. Acest domn însă s-a apucat să facă politică guvernamentală și să fie un *moderat* militant, ca să fim cuviincioși, în cestiunile naționale. Când i s-a observat că această moderație militantă, care mirosea a guvernamentalism, nu șade bine unui român refugiat din țările subjugate, adică unui om care din propriile suferințe a văzut ce este jugul străin, domnul în cestiune și cu el o ceată de gălăgioși idioți au strigat că îl denunțăm Rusiei. Mai întâi, cine vrea să se ascundă nu se pune în evidență, căci atunci se denunță singur și, apoi, de când faptul că spui de cineva care a căutat adăpost într-o țară liberă că este refugiat constituie o denunțare? De când este o denunțare să spui că Aurel Popovici și Eugen Brote sunt refugiați la frații lor români din România liberă? De când ziarele din Belgia ar comite o felonie spunând că Drumont este refugiat în Belgia sau cele engleze că Rochefort este refugiat în Anglia? Aceia cari spun astfel de prostii au tărâțe în cap în loc de creieri și în această categorie s-au pus redactorii «Țărei»"[77].

Adăugând această ultimă filă dosarului deja prea voluminos, trebuie să conchidem că, dincolo de numeroasele conjuncturi, cheia se află negreșit în răspunsul la întrebarea dacă, redactând și impunând „manifestul studenților ieșeni", C. Stere urmărea într-

adevăr sprijinirea guvernării conservatoare şi lovirea în gruparea liberală sau acestea au fost efecte secundare, „colaterale", neintenţionate („fără voia autorilor", cum se spunea de către unii care s-au folosit de el). Lectura documentelor înclină balanţa, credem, spre cea dintâi variantă. Actul său din toamna anului 1894 a fost negreşit în deplină cunoştinţă de cauză, a fost unul politic. Făcându-l, el nu şi-a negat ideea fundamentală a programului său poporanist şi nici n-a contravenit liniei (destul de fluctuante) a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România. Nu a lucrat însă nici la lumină, cu asumarea întregii responsabilităţi[78] şi, de asemenea, şi-a manipulat o parte dintre colegi, omiţând a le dezvălui obiectivul intenţionat.

Mai departe, e iarăşi important de ştiut dacă obiectivul respectiv, apropierea socialiştilor de conservatori, nu era dublat de unul personal. Răspunsul care se impune e, din nou, afirmativ. Sprijinirea intenţionată a conservatorilor venea, firesc, în urma mâinii de ajutor ce i s-a întins lui C. Stere de către ei în incidentul din mai 1894, dar, totodată, era premisa unui ajutor cu mult mai consistent, în rezolvarea a două probleme cu care C. Stere se confrunta. Una dintre ele, pomenită deja, era aceea a cetăţeniei române sau, în termenii epocii, a „împământenirii prin „recunoaştere" de către Camerele Legiuitoare.

În lucrarea sa, Z. Ornea, care, precizăm încă o dată, nu cunoştea episodul „manifestului de la Iaşi" şi nici incidentul cu G.A. Scorţescu, după ce aminteşte etapele obişnuite ale demersului („Pentru aceasta [naturalizarea sa] avea nevoie de înaltă protecţie. Un om politic influent sau un deputat care să se ocupe de caz. Două-trei persoane protectoare, acţionând solidar, erau exact ce trebuia pentru soluţionarea cazului. Altfel, între cele trei-patru etape [...] prin care trebuia să treacă, necondiţionat, cererea se puteau scurge, câteodată, ani mulţi de aşteptare"[79]), afirmă: „E probabil că Stere s-a bucurat de sprijinul profesorului său, Petru Missir, lider conservator local, în relaţii cu miniştri junimişti, şi de al directorului *Evenimentului*, cam zgomotosul G.A. Scorţescu, deputat turbulent în 1895. L-a sprijinit şi politicianul conservator A.D. Holban, cel care, din 1908, îi va deveni un aprig adversar, reproşându-i fostului refugiat basarabean că în 1895 l-a înşelat ca să-i acorde protecţie."[80] Dintre cei enumeraţi, trebuie exclus, se înţelege de la sine, G.A. Scorţescu[81]. Cât despre A.D. Holban, mărturisim că, până acum, nu am găsit „reproşul" său din 1908. (Poate că e vorba, totuşi, de radicalul ieşean A.A. Bădărău şi de şeful său, G. Panu, directorul „Luptei".) În schimb, un articol publicat de „Evenimentul" (devenit între timp conservator) la 10 aprilie 1901 dă o altă variantă. Aici se spune limpede că Stere, după ce „a redactat manifestul «tachist» ieşean contra studenţilor bucureşteni ce făcuseră manifestaţii sturdziste [...] curând face anticameră în str. Cătunului [...] şi se întoarce cetăţean român"[82]. Fiindcă articolul e scris în focul unei polemici aprige, informaţia e de tratat cu discernământ. Nu atât în fond, cât în formă. Take Ionescu, despre care e vorba aici, era atunci ministru interimar la justiţie şi, fără avizul lui, „recunoaşterea" nu ar fi fost posibilă. Ceea ce e greu de crezut, însă, este ca tânărul Stere să fi „făcut antecameră" la cel pe care îl considerase, în „foiletonul social" *Din notiţele unui observator ipochondric*, publicat la sfârşitul anului 1893 în ziarul „Adevărul", drept cel mai imoral politician român!

Ştim însă acum că acestui om politic i se datorează rezolvarea unei alte probleme a lui C. Stere. La 4 februarie 1899, Take Ionescu, luând cuvântul în Camera Deputaţilor, pe marginea unor interpelări ce vizau, pe de o parte, alianţa electorală dintre liberali şi socialişti, încheiată în toamna anului precedent, şi, pe de alta, înfiinţarea cluburilor socialiste la sate, soldată cu tulburări, şi declarând că el niciodată n-a făcut deosebire între socialişti şi anarhişti, preciza: „Am mai vorbit despre acest punct, am vorbit şi în particular cu d. Morţun şi i-am spus şi d-sale acelaşi lucru pe care l-am spus şi d-lui Sterea, *care venise acum câţiva ani să-mi ceară un mic serviciu – era vorba de un paşaport* – i-am spus: de vom vorbi zece ani împreună, tot nu ne înţelegem. D-ta mie îmi faci efectul unei organizaţiuni cu totul străină minţei mele şi eu d-tale, desigur, tot aşa efect trebuie să-ţi fac. Şi cei şeapte ani pe care i-ai petrecut în Siberia nu pot singuri să explice această absolută imposibilitate, nu de-a fi de acord, dar măcar d-a ne înţelege unul pe altul. Este o lume întreagă între un socialist adevărat şi un nesocialist."[83] [subl.n.] Oratorul, precum se vede, nu dă nici o indicaţie asupra datei întrevederii, dar ea poate fi stabilită destul de exact. Printre documentele publicate de Gh. Tulbure[84], cel cu nr. 48, din 8 noiembrie 1894, informează că numitul C. Stere a intrat în Basarabia cu **„paşaportul românesc** din 1 noiembrie acest an, vizat la misiunea Imperiului Rus din Bucureşti la 5 noiembrie" [subl.n.]. Prin urmare, cu toate că, în cursul întrevederii solicitate de fostul deportat siberian, Take Ionescu i-a spus acestuia vorbele relatate, el i-a îndeplinit rugămintea.

Se cuvine să mai adăugăm că, parte a luptei politice, „afacerea Stere-Scorţescu" este şi o polemică între gazetari (nutrind unii faţă de alţi adânci resentimente şi, mai rar, simpatii), în care, în conformitate cu spiritul epocii respective (dar oare numai al ei?), se recurge, fără nici o reţinere, la armele pamfletului, într-o escaladare permanentă, regretabilă. Protagoniştii, precum s-a văzut, atribuie fiecare celuilalt responsabilitatea de a fi făcut primul pas. Şi amândoi au, în parte, dreptate. Altfel spus, nici unul nu este totalmente fără culpă. Trăgând linia, la final, nici unul n-a rămas dator celuilalt sub raportul loviturilor, al injuriilor, al jignirilor. Şi ca atare, episodul nici n-ar fi trebuit să provoace vreunuia, ulterior, amărăciune.

Dacă totuşi aşa se întâmplă cu C. Stere, în *Spovedanie*..., explicaţia nu poate fi decât că viitorul autor al lui Vania Răutu ştie extrem de bine să-şi gospodărească propria sa imagine, de om solitar, superior tuturor celorlalţi şi victimă inocentă a unor duşmani fără scrupule sau, măcar, a unor semeni doar neatenţi la efectul comportamentului lor. O imagine pe care nu o poate contura decât modificând într-o măsură realitatea, amalgamând lucrurile. Fie şi numai prin denaturarea poziţiei celor „doi oameni de *societate*", care, documentele ne-au demonstrat, **nu** „au invocat sau cel puţin insinuat motivul că [el], ca «venetic», n-[are] dreptul la reparaţie". În acest sens, autorul *Spovedaniei*... procedase, de altfel, şi puţin mai înainte, în medalionul inserat într-o lucrare de prezentare a Parlamentului Român[85].

„Amărăciunea" cauzată de cei doi „oameni de societate", care, ştim acum, sunt Nicu Gane şi Iorgu Morţun, nu l-a împiedicat pe C. Stere să colaboreze strâns, câţiva ani mai târziu, cu cel dintâi. În 1898, ca socialist (neînregimentat totuşi), el se prezintă la alegerile comunale pe aceeaşi listă cu liberalii şi este ales. Astfel devine prim-ajutor de primar al oraşului Iaşi, primar fiind Nicu Gane. Colaborarea lor va continua şi în anii următori, când fostul siberian intră în partidul liberal şi va accede la şefia clubului liberal din Iaşi.

Nici „amărăciune", necum indignare, nu arată autorul *Spovedaniei*... faţă de cel pe care îl provocase la duel la 1894. Cauza nu se află însă în declarata atitudine (creştinească ori olimpiană?) de a nu reacţiona la atacurile denigratoare. În fapt, şi cu directorul „Evenimentului", C. Stere s-a purtat în funcţie de împrejurări. O vreme, drumurile nu li s-au mai întâlnit. Ales în Cameră în octombrie 1895, George A. Scorţescu se află printre cei 10 deputaţi (în frunte cu V.G. Morţun) care, la deschiderea sesiunii, semnează un act ce exprimă voinţa lor de a lupta pentru votul universal. Mai târziu, se ataşează grupării lui N. Fleva, urmând-o când „tribunul" intră în tabăra conservatoare (junimistă) şi, în 1899, este reales, cu 1474 sufragii. La aceste alegeri, printre contracandidaţi, figurează şi socialistul (neînregimentat) aliat cu liberalii C. Stere. Între cei doi n-a fost propriu-zis o luptă, dat fiind că liberalii, acuzând efectele căderii de la guvern, se aflau în plină criză internă. (Relevant e şi numărul de voturi recoltat de Stere - doar 174!) Redresându-se rapid, consolidându-se chiar, prin primirea în partid a „tinerilor generoşi", liberalii declanşează peste mai puţin de nouă luni o viguroasă campanie de „răsturnare" a guvernului conservator, profitând şi de ocazia extraordinară a celebrei „afaceri Hallier". În această campanie, la Iaşi, un rol foarte activ îl joacă fostul socialist C. Stere, care se remarcă atât ca vehement orator la „întrunirile de protestare", dar mai ales ca publicist. Aşa cum demonstrat în altă parte[86], el dă la iveală, fără să semneze, în paginile ziarului local „Liberalul" numeroase articole, note polemice, precum şi şase „caracteristici[87] literare", ce-şi propun să înfăţişeze şase tipuri reprezentative ale opoziţiei conservatoare. Mai exact, sunt pamflete nimicitoare cu adresă precisă, vizând proeminenţi conservatori, care, majoritatea, mai au în comun ceva, anume faptul că, într-un fel sau altul, l-au atacat pe autor. Seria începe, aşadar, cu „*Strugglerforlifer*", în care se recunoaşte Take Ionescu, şi continuă cu *Bădăranul boierit*, ce loveşte în radicalul ieşean A.A. Bădărău. Cea de-a patra „caracteristică"se intitulează *Geanabetul*[88].

În stilul propriu lui C. Stere, textul debutează cu o reflecţie, anticipată de unul dintre cele două motouri, din Gherea, reflecţie ce sună astfel: „Necontestabil, mahalaua, cu toate defectele ei, care pot da multă hrană unui spirit satiric sau umoristic, a fost un factor puternic de progres în viaţa noastră publică." E, în fond, o concluzie ale cărei premise sunt expuse apoi analitic, pentru ca la urmă să fie reformulată: „Mahalaua a ajuns o putere politică redutabilă, - *ca masă*; ea poate determina rezultatul alegerilor în oraşe; ea face în Bucureşti să se clatine guvernele... Dar mahalaua are un mare defect: e *naivă* şi e lipsită de educaţie politică. Îi lipseşte corectivul pe care, de pildă, îl are proletariatul occidental în educaţia şi organizarea prin chiar condiţiile de existenţă."

Completarea finală e demonstrată şi ilustrată, în continuare, cu tipul politicianului provenit din mahala, a „geanabetului".

Cel de-al doilea moto pus în fruntea textului[89], precum şi multe elemente din „caracteristica" „geanabetului"[90] dezvăluie persoana vizată, nimeni altul decât cel provocat la duel în 1894. „Răfuiala" cu acesta, trebuie să recunoaştem, a prilejuit speciei pamfletului o realizare cum sunt puţine în epocă.

Dar, la începutul secolului al XX-lea, drumurile politicii sunt neştiute. Adversarii din 1899 şi 1901, se află în aceeaşi tabără, a „opoziţiei unite", la alegerile din februarie 1905. G.A. Scorţescu figura (cu alţi cinci) pe lista de la colegiul II, C. Stere, singur, pe lista de la colegiul III[91]. Şi amândoi, firește, uită conflictul de odinioară pentru a-şi combate noii adversari comuni.

Scorţescu va fi ales din nou (în colegiul II) în noiembrie 1912. Din păcate, urmele sale se estompează până la dispariţia completă după această dată[92], încât ne rămân necunoscute relaţiile sale cu C. Stere în vremea tumultuoasă ce a precedat intrarea României în primul război mondial.

Bibliography

The oficial monitor. *The debates of the House of Deputies.* 1898-1899.

The manifest of the students, nr. 478, from 22 September 1894.

The welcoming of the students, in „Universul", nr. 217,

from 17 September 1894.

„Adevărul", VII year, nr. 1976, from 16 September 1894.

„Munca", IV year, nr. 43, from19 December 1893.

Z. Ornea, *The life of Constantin Stere*, vol. I, Bucharest, Cartea românească Publishing House, 1989.

„Viitorul", II year, nr. 138, from 26 March (8 April) 1908.

Note:

1. Mai întîi, în „Viitorul", anul II, nr. 138, din 26 martie (8 aprilie) 1908, p. 1, apoi, în „Liberalul", anul IX, nr. 22, din 27 martie 1908.

2. Atacurile în cauză, în principal ale grupării takiste ieşene, prin ziarul „Opinia", îl determinaseră pe C. Stere să provoace la duel pe cel responsabil de ele. Responsabilitatea şi-a asumat-o solidar comitetul de redacţie – Dragomir Hurmuzescu, Gh. Lascăr, Eugen Herovanu, Lascăr Antoniu, V. Radu şi Ilie Bărbulescu – „supunându-se fiecare dintre ei hotărârii luate de către [martorii celor două părţi]". C. Stere l-a ales pe Gh. Lascăr, fost primar al Iaşului, în acel moment candidatul formaţiunii takiste pentru un loc la senat. Întâlnirea a avut loc în ziua de 10 martie 1908, pe „platoul" Copoului. Adversarii, după ce au schimbat, fără rezultat, două focuri, şi-au dat mâna, martorii declarînd „incidentul închis şi onoarea satisfacută". (Vezi „Opinia", anul V., nr. 385 din 11 martie 1908.) În 1907 avusese loc un duel între C. Stere şi A.C. Cuza. În noiembrie 1912, C. Stere „iese pe cîmp", din nou „fără rezultat", cu deputatul şi fostul ministru Dem. Greceanu, pentru insulte aduse în ziarul „Evenimentul", al cărui director era.

3. E de reţinut mărturisirea acestei aşteptări, făcută practic *mezzo del camin di [sua] vita*, ce atestă limpede o extraordinară încredere în sine. Ce impresie putea lăsa ea contemporanilor se vede bine din comentariul unuia dintre verii lui Stere, făcut într-o epistolă: "Deşi e greu a se presupune o asemenea recompensă memorabilă, căci la noi oameni mari, plini de sentimente naţionale şi cari au edificat Statul Român, precum: Marele Domn Cuza, Mihail Kogălniceanu, Manolache Costache Iepureanu, Costrache Negri, Anastase Panu, Hurmuzachi şi alţii, toţi mari patrioţi, au trecut pe acest pământ şi sunt daţi uitării..." (Leonida Stere, *Scrisoare deschisă domnului Costache Stere*, deputat, în "Dunărea", anul I, nr. 8, din 30 martie 1908, p. 2.

4. Z. Ornea, *Viaţa lui C. Stere*, vol. I, Bucureşti, Cartea românească, 1989; vol II, 1991. (Lucrarea a fost reeditată, fără modificări, la Chişinău, în 1996, şi la Bucureşti, Ed. Humanitas, 2006. Aici, vom cita, din prima ediţie.) „Cum era să nu-i ascult îndemnul?" (I, p. 205.)

5. *Op. cit.*, p. 198-199.

6. „E probabil că, în aceste două săptămâni, Stere, nemulţumit că nu primeşte reparaţiile necesare, a încercat să-l provoace la duel (aşa cum spunea în 1908) pe acel Iancovescu sau, poate, pe altcineva de la *Naţionalul*." (p. 202 ş.u.)

7. Faptul că Z. Ornea nu l-a descoperit, se cuvine spus aici, este aproape incredibil. El dă însă oricărui cercetător o lecţie importantă, anume îl învaţă modestia, îi arată că uneori, oricât de multă meticulozitate pune în investigaţii, ceva poate să-i scape, ceva care e departe de a avea dimensiuni minuscule, care să justifice omiterea, trecerea peste el, ceva care posedă o semnificaţie deloc neglijabilă.

8. În lumea presei se ştia că pseudonimul Sotir, cu care era iscălită nota, îi aparţinea lui Eduard Dioghenide. În toamna anului 1893, acesta părăsea „Adevărul", împreună cu I.N. Roman. Atunci revenise în Iaşi (fusese elev aici, la Institutele Unite), încercând, fără succes, să intre în redacţia „Evenimentului".

9. „De altmintrelea, Sterea e un tip. Observaţi-l prin Iaşi: un student bătrân, cu barbă lungă, cu ochi somnoroşi, cu o carte la subţioară, urmat de o întreagă armată de jidănaşi: Lewin, Steuerman, Glucksman, Ghelerter, Honigman etc. Gherea al Iaşului! Ţine-te, pânză, să nu te rupi!" („Naţionalul", anul V, nr. 117, din 8 mai 1894, p. 1.) Eduard Dioghenide publicase în "Lupta", cu câţiva ani mai înainte (în 17 mai 1891), un amplu şi deosebit de elogios articol consacrat lui Gherea.

10. Vezi C. Şărcăleanu, *Cine sunt eu?*, în „Evenimentul literar", anul I, nr. 22, din 16 mai 1894, precum şi articolul *Ce cădere*, nr. 28, din 27 iunie 1894. Nu ştim dacă părinţii adevăratului N. Quinez(u) erau Neculai şi Ana (născută Hodoş), cum afirma C. Şărcăleanu, dar (cf. "Anuarul Armatei române 1892-1893", p. 372) se născuse la 28 decembrie 1864 în Roman, şi nu în 1867, la Iaşi.

11. Fără titlu, nesemnată, în nr. 241, din 15 mai 1894, p. 2.

12. Citâm câteva pasaje: „Ceea ce nu pricepem este uşurinţa cu care *Naţionalul* îşi urmează jocul chiar cu riscul de a compromite pe cei mai buni români, cum a făcut-o în cazul studentului ieşan Sterea. Acest tânăr a avut energia de voinţă de a hotărî pe părinţii săi, cari domiciliază în Basarabia, să consimtă de a-l lăsa să vină la Iaşi, pentru a urma studiile la facultatea noastră juridică, dar dl. Sterea nu putea să stea la Iaşi decât întru cât ar fi rămas ferit de orice amestec la viaţa politică. Altfel părinţii săi, pentru a evita orice dificultate în ţara lor, l-ar fi rechemat în patrie. Naţionalistul nostru *Naţionalul* nu găseşte ceva mai bun de făcut decât să publice o corespondenţă din Iaşi, în care, pentru scopul de a lovi în evrei, denunţă pe un român basarabean ca fugar, întovărăşit aci în ţară cu socialiştii şi scriind sub numele Şărcăleanu, toate aceste pentru a-şi crea mijloace de existenţă de la evrei. În fapt însă, dl. Sterea nu este amestecat în nici o coterie politică, nu scrie în *Evenimentul literar* sub numele Şărcăleanu şi sub nici un alt nume, ci trăieşte din venitul ce-i trimet părinţii săi şi n-a avut deci nevoie să alerge la banii nimărui; mai mult nu este deloc fugar, ci îşi are reşedinţa în Iaşi cu voia cârmuirii din Basarabia, de la care deţine pasport în regulă."

13. Nu e însă foarte clar de pe ce poziţii scria C. Stere. Răspunzîndu-i lui V. Stupu (şi, în altă parte, am semnalat posibilitatea ca el să-şi fi „răspuns" sieşi, întrucît pseudonimul **Stupu** se regăseşte în lista inserată în *Spovedanie...*), care îl ironizase pentru că nu-şi semnase primele articole şi folosise pronumele de persoana I plural, el declarase că, pentru preopinent, „ar trebui să fie semnificativ deja faptul că articolele [sale] au fost publicate într-un ziar naţional-liberal *neiscălite*, adică că [el] [a] **vorbit în numele ziarului**" [subl. n.] S-ar înţelege că autorul e liberal, ceea ce nu putea fi adevărat. Atunci, urmează că el

se „deghizează" în liberal, împrumutând tribuna partidului respectiv, pentru a propovădui, pe de o parte, socialiştilor şi, pe de alta, „colegilor" alianţa celor două partide. Aceeaşi alianţă fusese propovăduită anterior de un articol în şase părţi, intitulat *Aliaţele*, iscălit cu iniţiala V., atribuit tot lui Stere de către unii exegeţi. Z. Ornea nu e de acord cu această atribuire şi, credem, are dreptate: cu V. semnează foarte probabil prim-redactorul „Evenimentului", George Vasiliu (numit de amici Sportsman), şi el simpatizant al socialiştilor. În redacţia cotidianului mai lucrează A. Honigman, până în aprilie 1893, când este expulzat şi când, de altfel, „direcţia politică" a ziarului e luată de G.A. Scorţescu, Jacques Lewin (Jak Levin), până în aprilie 1893, Littman Ghelerter, până în februarie 1894. Simpatiile socialiste ale lui George Vasiliu explică desigur apariţia în coloanele ziarului a unei ample recenzii a revistei „Literatură şi ştiinţă", condusă de Gherea, precum şi a studiului *Gherea şi Junimea* (iulie 1894) al lui Noir (Raicu Ionescu-Rion).

14. În „Munca", anul IV, nr. 43, din 19 decembrie 1893, respectiv nr. 44, din 26 decembrie 1893.

15. *Ibidem*, nr. 49, din 30 ianuarie 1894.

16. *Ibidem*, nr. 7, din 10 aprilie 1894.

17. *Ibidem*, nr. 14, din 5 iunie 1894.

18. Cu Ş-V [Şărcăleanu-Vraja] sunt semnate câteva note şi articole din „Evenimentul literar".

19. *Ibidem*, nr. 15, din 12 iunie 1894.

20. Vezi nota 13.

21. În „Munca", anul V, nr. 18, din 3 iulie 1894, p. 1-2.

22. *Răspuns „Naţionalului"*, în nr. 346, din 5 aprilie 1894.

23. Merită reţinut, credem, faptul că, ţintă a numeroaselor zeflemele ale lui Toni Bacalbaşa (maestru incontestabil în domeniu), redacţia „Evenimentului" insera (în nr. 336, din 23 martie 1894) o notiţă în care li se reproşează „confraţilor de la *Evenimentul literar*" „ajutorul" pe care i-l dau bucureşteanului. (Era vorba, desigur, de implicarea deosebit de activă în polemica dintre „Adevărul" şi revista „Viaţa", a lui Vlahuţă, în problema „artei cu tendinţă". Cel mai combativ se arătase C. Şărcăleanu.) Totuşi, un colaborator al „Evenimentului literar", „veritabilul" N. Quinez(u), este cel dintâi care cere, la Clubul Muncitorilor din Iaşi, apoi şi în „Munca", pedepsirea lui Anton Bacalbaşa, întrucât acesta, membru al consiliului general al PSDMR, e totuşi împotriva scoaterii ziarului „Lumea nouă" şi continuă să rămână în redacţia „Adevărului". Demisia lui Anton Bacalbaşa din consiliu, publicată la 25 septembrie 1894, e anunţată cu satisfacţie de „Evenimentul"! Ironie a sorţii: în 1896, directorul ziarului ieşean, G. A. Scorţescu, şi Anton Bacalbaşa se aflau în aceeaşi barcă, în gruparea condusă de N. Fleva, iniţial liberală, apoi conservatoare, cel dintâi cu „avantajul" calităţii de deputat şi chiar secretar al Camerei Deputaţilor.

24. La alegerile locale care au loc curând, în septembrie 1894, la Iaşi, liberalilor şi conservatorilor li se opune „alianţa liberal democratică", din care fac parte grupul lui G.A. Scorţescu, socialiştii şi radicalii. Pe liste, figurează, la colegiul I, Ioan Nădejde, iar la colegiul II, „publicistul" N. Quinezu. Fiindcă radicalii „trădează" chiar în preziua alegerilor, aliindu-se cu conservatorii, grupul lui Scorţescu va vota, la singurul balotaj (colegiul I), lista liberală, care iese câştigătoare. Însă rezultatul va fi invalidat.

25. De-a lungul procesului memorandiştilor, numeroase ziare bucureştene, printre care „Adevărul" şi „Lupta", întreabă în mod repetat: „Ce face Liga culturală? Ce fac studenţii?"!

26. Unul dintre delegaţii ieşeni, State Dragomir, viitor actor, profesor şi dramaturg, a prezentat conferinţa *Datoria noastră*, evident o expunere a concepţiei ce anima pe membrii Societăţii studenţeşti „Datoria", întemeiată la Iaşi în primăvara anului 1893. (Asupra acesteia, a se vedea lucrarea lui Z. Ornea. O completare: primul comitet ales se compunea din: I. Micu, preşedinte, Raul Stavri, Paul Zarifopol, Mavromati, Averescu, State Dragomir, Ganea şi Cătană. Membri onorifici erau: A.D. Xenopol, preşedinte, A. Vizanti, P. Răşcanu, N. Culianu, P. Missir.) Congresul decidea tipărirea conferinţei lui State Dragomir, ceea ce denotă că programul poporanist era măcar apreciat, dacă nu chiar asumat. Corespondentul „Evenimentului", Stih (probabil State Dragomir) informează (în nr. 472, din 14 septembrie 1894) că din Iaşi au plecat 70 de studenţi, între ei fiind 26 de bucovineni; iar mai târziu (în nr. 476, din 20 septembrie) că dintre ieşeni au fost aleşi „delegaţi pentru congresul anului următor" studenţii Marta Trancu, I. Guţu şi T. Iamandi (Medicină), State Dragomir (Filozofie), Maria Ropală (Matematică), Elena Carp (Ştiinţe naturale), I. Monariu şi C. Langa-Răşcanu (Litere). După „L'Indépendance roumaine" (nr. 5234, din 20 septembrie), au fost aleşi în „comitetul studenţilor din Iaşi" C. Langa-Roşcanu, Traian Dimitriu, Ioan Georgescu (Facultatea de Drept), State Dragomir şi I. Monaiuc [?] (Litere), [Marta] Trancu, Maxim, I. Guţu şi T. Iamandi (Medicină), Palladi şi Titus Popovici (Ştiinţe).

27. „Lupta", de pildă, după ce saluta congresul studenţesc, cerea „să ne grupăm în jurul tineretului adunat la Constanţa" şi anunţa o „primire grandioasă" la Bucureşti (*Tinerimea*, în nr. 2390, din 13 septembrie).

28. În „Adevărul", anul VII, nr. 1976, din 16 septembrie 1894.

29. *Primirea studenţilor*, în „Universul", nr. 217, din 17 septembrie 1894, p. 1.

30. Se cuvine a reaminti că, în epocă, majoritatea ziarelor „de seară" **apărea cu data zilei următoare**!

31. În „Adevărul" (nr. citat mai sus), reportajul se intitulează *Barbariile de astă noapte*. În nr. următor, îşi spunea cuvântul (*Marele trădător*) însuşi directorul Alex. V. Beldiman, el revenind pe 23 septembrie (*Tot 14 septembrie*). În 18 septembrie îşi formula opinia (*Cine-i de vină?*) Anton Bacalbaşa. În 22 septembrie, un A. ironiza guvernul care informa străinătatea (prin agenţia Havas) că la manifestaţie „au luat parte mai ales derbedei", iar un C. constata în cursivul *Cine a mâncat [o palmă]?* că „atitudinea din zilele din urmă a studenţilor a zăpăcit şi a înspăimântat cumplit pe guvernamentali".

32. „Lupta" (ziarul radicalilor, aliaţi de ultimă oră ai conservatorilor), în 16 septembrie, vorbind de „incidentul de-aseară", aprecia că „poliţia a procedat rău", dar în 20 septembrie (nr. 2395), în editorialul *Un nou partid?*, vesteşte hotărârea studenţilor de a porni contra guvernului, atrăgându-le atenţia că se erijează în partid politic.

33. Alţi semnatari: Scarlat Rosetti, P. Bogdan, I. Gh. Iamandi, T. Iamandi, C.A. Teodoru, M. Carp, Elena Carp, Spiridon Popescu, Elena Gheorghiu, V. Podoleanu, Ana Caramlău, Marta Trancu, D.G. Longinescu, State

Dragomir, D.D. Patraşcanu, T. Bădărău, N.N. Cănănău, I.Gh. Botez, N. Quinez, Gh. [sic] Ibrăileanu, Elena Cancicov, Gh. Gh. Scorţescu, Prasin, Ştefan Scriban, Maria Maxim, Ortansa Paladi, I. Georgescu, Gh. Beiu Paladi, D. Călugăreanu. După ultima semnătură: "etc. etc." Între semnatari se remarcă participanţi la congresul constănţean. De asemenea, figurează membri ai celor două societăţi care pînă atunci duseseră o luptă acerbă între ele, "Datoria" şi "Solidaritatea". (Reamintim că, în foiletonul *Din notiţele unui observator ipochondric*, Stere prezentase cu repulsie manoperele celor de la "Solidaritatea", sub pavăza autorităţilor. Preşedintele lor, N. Cănănău, era nepot al lui Iorgu Ventura, prefectul de Iaşi. "Solidaritatea" organizase la 27 martie 1894 un bal, în sediul primăriei ieşene, la care participaseră Principii Moştenitori, Ferdinand şi Maria, primul ministru Lascăr Catargiu, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii, Take Ionescu, alte notabilităţi. Aceeaşi societate organizase şi primirea la Iaşi, în 8 septembrie, a celor 26 de studenţi bucovineni veniţi la congres. La banchetul oferit lor la Hotelul Traian rostiseră alocuţiuni mai întîi preşedintele "Solidarităţii", apoi studentul C. Stere şi dr. Ţurcanovici. Vezi *Studenţii bucovineni la Iaşi*, în "Ecoul Moldovei", anul IV, nr. 10, din 15 septembrie 1894; *Studenţii bucovineni la Iaşi*, în "Evenimentul", anul II, nr. 468, din 9 septembrie 1894.) Între semnatari se numără şi Gh. Gh. Scorţescu, fiul directorului ziarului "Evenimentul"! Nu era student, numele neregăsindu-i-se în "Anuarul Universităţii din Iaşi" pe anul 1895-1896, primul publicat. Nici nu absolvise, eventual, în anul precedent (v. *Persoanele care au obţinut titluri...*, Bucureşti, 1906.) Probabil că şi alţii dintre semnatari erau încă elevi sau absolvenţi de liceu neînscrişi la facultate.

34. Vezi articolul cu acest titlu, al lui George A. Scorţescu, precum şi un reportaj de la faţa locului.

35. S., *Manifestul studenţilor*, nr. 478, din 22 septembrie 1894. Aici se spune că publicarea lui fusese cerută de studentul N. Cănănău.

36. Unii gazetari au înţeles că e vorba de o reproducere din „Era nouă". Dar săptămânalul ieşean apăruse pe 18 septembrie, iar numărul următor iese pe 25 septembrie.

37. "Adevărul" motivează iniţial publicarea extraselor prin "obligaţia" imparţialităţii. În nr. 1983, din 23 septembrie, în articolul *Apelul studenţilor din Iaşi*, iscălit C. A. (probabil C.D. Anghel), se relevă atitudinea corectă a ieşenilor faţă de ziar (în chestiunea devastării redacţiei sale în mai 1894). Autorul merge însă mai departe. "De aceea, spune el, socotim foarte întemeiat sfatul studenţilor de Iaşi ca *bucureştenii să înlăture din sânul lor toate elementele străine şi turburătoare şi să arate în toate ocaziile că studenţimea e un element de ordine şi de progres.*" În acelaşi număr, totuşi, pe pagina 1, articolul *Legalitatea*, semnat C., reliefa inconsecvenţele guvernului, în conceperea şi în practicarea legalităţii. Simpatia redactorilor "Adevărului" pentru "studenţii de la Iaşi" e tot mai mare: Anton Bacalbaşa se revoltă (în nr. 1984, din 24 septembrie) contra "infamiei" organului liberal "Voinţa naţională". (Asupra acesteia, ne oprim mai departe.) Cît priveşte „Munca", ea reproduce (în nr. 30, din 25 septembrie 1894) manifestul din „Adevărul", cu o scurtă introducere în care se spune printre altele: „Oricât ar striga astăzi unii şi alţii împotrivă, viitorul va arăta că numai pe calea arătată prin acest manifest se va putea face ceva în chestia naţională". În continuare, sub semnătura P.O., o notă intitulată *Nu vă veseliţi!* atrăgea atenţia presei „oficioase" („care se învârte într-un picior, bucurându-se de moţiunea studenţilor ieşeni") că manifestul „protestează contra **sistemului** întreg de luptă în chestia naţională".

38. *Efectele căderii*, în „Era nouă", nr. 260, din 25 septembrie 1894, p. 1-2.

39. „Studenţii din Iaşi au cu atât mai puţin dreptul de a vorbi în chestiunea naţională cu cât ei, trebuie să recunoaştem, nu şi-au făcut datoria deplin în această chestiune." (S., *Întrunirea studenţilor la Universitate*, în nr. 477, din 21 septembrie).

40. „Lupta" ştia deja în 22 septembrie de la „corespondentul său special", care iscăleşte Willy (pseudonim sub care cei de la „Evenimentul" credeau că se ascunde Jak Levin), că „solidul bărbat Jorj Scorţescu va da drumul dictaturei sale, în această privinţă, cu titlul: *cum şi de ce s-au vândut studenţii?*"

41. Informaţia privitoare la solicitarea "naturalizării" de către Stere se va dovedi foarte exactă. Dar apelul la deputaţi constituia, evident, o naivitate, câtă vreme venea de la un liberal şi se adresa camerelor majoritar conservatoare.

42. În nr. 2951, din 23 septembrie 1894, p. 1. „Evenimentul", la rândul său, va reproduce comentariul oficiosului liberal din capitală.

43. La acest pasaj se referise Anton Bacalbaşa, când vorbise de „infamia" liberalilor. (Vezi nota 36.)

44. În nr. 2953, p. 1-2.

45. *Întrunirea studenţilor ieşeni şi Delegatul Studenţilor de la Bucureşti*, în nr. 260, p. 3.

46. *Energica hotărâre a studenţilor ieşeni*, în nr. 2400, p. 1.

47. *Contra-protestul studenţilor din Iaşi*, în „Voinţa naţională", nr. 2954, din 27 septembrie 1894, p. 1. Primul semnatar este Mihai Vârnav Liteanu, pare-se, iniţiatorul lui. Documentul este iscălit şi de I. Micu, primul preşedinte al Societăţii „Datoria", participant la congresul de la Constanţa şi, probabil, la manifestaţia din noaptea de 14 septembrie.

48. C. Stere va susţine acest lucru şi mai târziu, cu toate că, între timp, ceruse şi obţinuse „naturalizarea"!

49. „Iar la conferinţile dv. împotriva «guvernului infam», noi vom răspunde prin alte conferinţi menite să lumineze poporul, să trezească conştiinţa naţională..."

50. Conferinţele urmau să mai arate „cine sunt aceia care fac din chestia naţională o chestie de scandal şi o armă de luptă politică".

51. „Dl. Petrescu nu începe chiar de la Adam, dar ceva mai dincoace. Povesteşte cu un ton solemn peripeţiile unui vast complot european împotriva studenţimii bucureştene. Acest complot ia forma unei drame în mai multe acte, dintre care d-sa recitează câteva ca: *Voiajul d-lui P.P. Carp la Viena, Deschiderea delegaţiunii ungureşti, Călătoria d-lui Al. Lahovary la Lemberg, Sosirea la Lemberg a Împăratului Franz Iosif...*" În încheiere, delegatul ar fi spus: „Dv., printr-un apel *neoportun* – deşi just *în mare parte* – , veniţi în ajutorul infamului guvern, apărând crima săvârşită de guvern în noaptea de 14 septembrie..."

52. „D-nul Sterea ia cuvântul a doua oară şi, într-un mod superb, ridiculizează frazele d-lui Petrescu. Arată toată frazeologia delegatului bucureştean, crâmpeie repetate zilnic în «Naţionalul» şi «Voinţa naţională», copiate cu fidelitate şi învăţate pe de rost. Tot ce a zis d-nul Petrescu e *un proces de intenţie* făcut guvernului conservator. [...] D-nul Sterea provoacă o ilaritate zgomotoasă, repetând toate

contrazicerile şi dramele sângeroase declarate de d-nul Petrescu şi protestând energic contra poliţiei bucureştene, care, în loc să fi împedecat printr-o masă dată în Constanţa toată manifestaţia, a preferat «să străpungă cu baionetele piepturile studenţilor şi să săvârşească oribila crimă din noaptea de 14 septembrie»..."

53. Indignat de poziţia "Luptei", care-i atribuise "declaraţii nenorocite", Petre Petrescu uzează de dreptul său la replică, dar cotidianul radical i-l refuză. O primă scrisoare, succintă, a lui e găzduită de "Voinţa naţională" (în nr. 2954, din 27 septembrie). O a doua, mai amplă, apare în "Naţionalul" (nr. 233, din 2 octombrie), în "Voinţa naţională" (nr. 2960, din 4 octobrie), precum şi în "Evenimentul" (nr. 488, din 5 octombrie).

54. Vezi nota 44.

55. O parte a studenţimii bucureştene a acţionat în continuare pe liniile stabilite în 16 septembrie. S-au dat publicităţii o telegramă adresată regelui, apoi un *Apel către cetăţenii României* (extrase în „Adevărul", din 25 septembrie, *in extenso* – în „Naţionalul", din 25 septembrie, şi în „Voinţa naţională", din 27 septembrie). Au fost organizate mai multe întruniri în Bucureşti, precum şi „în provincie": Giurgiu, Ploieşti, Craiova, Bârlad, Turnu Severin. O altă parte a studenţimii bucureştene publică „apeluri", „manifeste", „contra-proteste" sprijinind poziţia guvernului. Într-un editorial al „Adevărului", intitulat *Ionescu şi Niculescu*, în nr. 1991, din 1 octombrie, Anton Bacalbaşa înregistrează „avalanşa de proteste şi contra-proteste şi de retrageri de semnături", mărturisind că, la întrebarea „Cine are dreptate?", trebuie să răspundă franc: „Nu mai ştiu, în mintea mea e o confuzie neagră..." Şi „Lupta" constată (în articolul *A degenerat*, în nr. 2407, din 4 octombrie) că „studenţii se acuză între ei că şi-au vândut semnăturile", că „s-au împărţit în două tabere care se insultă pentru interese străine", întrebându-se cu candoare (ca şi cum n-ar fi avut nici o contribuţie la aceasta): „Unde mai este chestiunea naţională?" Toate ziarele menţionează (firește cu aprecieri diferite) decizia Ministrului Cultelor şi Instrucţiunii Take Ionescu de a-i exclude din universităţi pe studenţii „turbulenţi", decizie cu care nu a fost de acord rectorul universităţii bucureştene, Titu Maiorescu. Acesta s-a mulţumit să-i convoace pe membrii „comitetului executiv studenţesc" şi să le comunice sancţionarea prin „admonestaţiune" de către consiliul decanilor. Mai târziu, „comitetul" a admis să renunţe la programul de întruniri, după ce totuşi mai ţine una, pe 8 noiembrie, de ziua Sf. Mihail, „patronul" lui Mihai Viteazul. „Comitetul" a acceptat sugestia rectorului de a adresa un memoriu Camerelor Legiuitoare. În camera deputaţilor, memoriul a fost respins, pe motiv că nu a fost înaintat de o persoană juridică, dar deputatul Ionaş Grădişteanu a preluat chestiunea, transformând-o în interpelare. Discuţiile au avut loc în şedinţele din 28-30 noiembrie, cu o intervenţie strălucită a lui Delavrancea în favoarea studenţilor. În primăvara următoare a avut loc o întrunire a delegaţilor studenţilor din Iaşi şi Bucureşti pentru pregătirea celui de al XVI-lea congres studenţesc, de la Câmpulung. La acesta s-a pus problema „reorganizării" studenţimii ieşene, în sensul formării unei asociaţii generale studenţeşti. Întrunirile pregătitoare, ţinute în octombrie 1895, întruniri la care C. Stere a reprezentat Societatea culturală „Datoria", au ajuns într-un impas. Se pare, că o vreme, „Solidaritatea" a rămas să îndeplinească rolul de asociaţie generală a studenţimii ieşene.

56. Cea mai înverşunată e „Lupta", care în numărul respectiv (2396) inserează pe prima pagină nota *O infamie*, care sună astfel: „Jorj s-a făcut spion rusesc. Fără să-şi deie seama de ceea ce face, nenorocitul denunţă astăzi pe d-l Sterea, un distins student al facultăţii de drept din Iaşi, ca refugiat rus. Ne aducem aminte că acelaşi Jorj a protestat dăunăzi prin «Evenimentul» când într-o polemică cu «Evenimentul literar», d-l E. Dioghenide a pomenit că d-l Sterea ar fi supus rus. Toate epitetele cunoscutului său repertoriu, de delator infam, de canalie, spion etc., cădeau asupra capului fostului redactor al «Naţionalului», pozitiv rău inspirat în acel moment. Astăzi, Jorj cade în acelaşi păcat. El se face delator politic, denunţând lumei pe d-l Sterea ca refugiat rus..." În fapt, atunci, „Evenimentul" îl numise pe redactorul „Naţionalului" doar „un ziarist veninos şi apoplectic".

57. Dacă G.A. Scorţescu îl "apărase" pe C. Stere cu ocazia atacului din "Naţionalul", cum susţine redactorul "Luptei", înseamnă că el ştia, de asemenea, că studentul basarabean colaborase la ziarul său anul precedent. Când apărea articolul *Socialiştii şi mişcare naţională*, Scorţescu se afla în străinătate. Nu însă şi când vedea lumina *Răspuns d-lor V. Stupu şi Doniroff*. Orişicum, directorul ziarului ar fi trebuit să ştie, fie şi post-festum, cine fusese autorul lungilor articole. Oare virulenţa atacului lansat de Scorţescu (direct sau prin redactorii săi) nu se explică prin faptul că el îl considera pe cel ajutat anterior şi pe colaboratorul său nerecunoscător, trecut de partea adversarilor? În acest caz, totuşi, de ce nu i-a imputat de-a dreptul nerecunoştinţa? Poate că nu e inutil să amintim un caz oarecum asemănător. George Vasiliu, prim-redactor al „Evenimentului", părăseşte ziarul în toamna anului 1894 intrând la „Jurnalul" (al radicalilor ieşeni), unde îl atacă pe fostul său director. La fel procedează Jak Levin, care, probabil, este cel ce iscăleşte Willy în "Lupta". George Scorţescu ripostează printr-un articol – *Două canalii murdare: George Vasiliu şi Jak Levin* (nr. 535, din 3 decembrie 1894), în care, după ce declară că „i-[a] hrănit, i-[a] îmbrăcat, i-[a] avut salariaţi", îi acuză de hoţie, şantaj etc. A urmat între directorul „Evenimentului" şi George Vasiliu un proces de presă, pe care cel dintâi l-a câştigat. Jak Levin i-a disputat lui Scorţescu, în faţa instanţei, dreptul de proprietate asupra "Evenimentului".

58. Rudolf Suţu (în *Iaşii de odinioară*, I-II, Iaşi, Tip. Lumina Moldovei, 1923, p. 247) afirmă că George (Iorgu) Morţun era printre cei mai reputaţi ziarişti ieşeni şi că articolele sale erau reproduse deseori în presa bucureşteană. În 1886, ar fi fost prefect de Iaşi. La începutul lui octombrie 1895, când se formează noul guvern liberal, devine secretar general la Ministerul de Interne.

59. Anul VII, nr. 1989, din 29 septembrie 1894, p. 3. Vezi şi nota 23, relativ la relaţiile dintre Anton Bacalbaşa şi C. Stere, pe de o parte, şi George A. Scorţescu, pe de alta.

60. Acuzaţia adusă lui Stere de „Evenimentul", anume că e agent plătit al poliţiei, era, evident, în registrul de jos al pamfletului. În acelaşi registru, şi ziarele „Timpul", „Ţara" şi „Lupta" primeau epitetul „poliţieneşti", epitet pe care, la rândul lor, îl aruncau ziarelor „Evenimentul", „Naţionalul", „Voinţa naţională", mai ales când liberalii erau la putere. Epitetul desemna doar reala sau aparenta obedienţă faţă de guvern. Ca atare, nimeni nu lua epitetul în sens propriu şi

nu pretindea dovezi palpabile. Acestea, de altfel, ar fi fost şi greu, dacă nu imposibil, de furnizat. Dar imposibil de furnizat erau şi dovezi absolut convingătoare în favoarea „nevinovăţiei", precum pretind că au adus martorii lui Stere.

61. În nr. 1990, din 30 septembrie 1894, p. 1.

62. În nr. 484, din 30 septembrie 1894, p. 2. Este reprodus în "Voinţa naţională", nr. 2959, din 2 octombrie, p. 2-3.

63. El „e perfect în rolul său"; „ciuda de a fi denunţat ca agent al poliţiei [îl face] să spumege de furie"; „în lumea noastră, nu în Siberia de unde pretinde că vine d-sa, [...] până azi spionii nu sunt tocmai bine văzuţi pe terenul de onoare". În final, adversarul e îndemnat „a continua meseria sa poliţienească şi a ne scuti de fanfaronadele sale groteşti şi de fiinţa sa murdară."

64. În martie acelaşi an, directorul „Evenimentului" fusese provocat la duel de Titus Dunca. Şi atunci declarase „că nu e în obiceiul său să se bată în dueluri, mai ales cu oameni dubioşi". Incidentul a fost închis, dar, la rândul său, Scorţescu i-a provocat la duel pe martorii lui Dunca pentru „expresii folosite în procesul-verbal". Şi după 1895 a avut mai multe dueluri. Într-unul din ele, în 1900, cu un coleg deputat, e rănit la picior.

65. Aici, precizarea interesantă că, în opinia celor doi, nota *Pentru reptile* fusese „provocată de o notiţă identică publicată în ziarele apărătoare a d-lui Sterea *Lupta* şi *Timpul*, notiţă care au arătat pe clientul nostru de *spion* şi *delator* în purtarea sa cu d-l Sterea". „Notiţa identică" nu putea fi redactată şi expediată acelor cotidiane decât de C. Stere, care, deci, l-ar fi insultat *cel dintâi* pe directorul „Evenimentului", acesta nefăcând decît să răspundă!

66. În nr. 485, din 1 octombrie 1894, p. 2.

67. *Din Iaşi*, în "Lupta", nr. 2407, din 4 octombrie 1894, p. 3. Adunarea a fost prezidată de Spiridon Popescu. Au vorbit Sc. Rosetti şi State Dragomir, apoi C. Stere, care "aminteşte că d-sa a prezidat întrunirea care a votat apelul către studenţii bucureşteni. Epitetele insultătoare adresate d-sale se răsfrâng prin urmare asupra întregii studenţimi universitare".

68. M.Z., *Vestejirea unei mişelii* (în nr. 32, din 9 octombrie 1894). Sunt narate circumstanţele în care s-a ivit „protestul", e prezentat *in extenso*, i se subliniază importanţa („un mare învăţământ dat acelor cari cred că pot întrebuinţa, fără frică, cele mai nedemne mijloace pentru a zdrobi caracterele neobicinuite cu servilism [...] un stigmat pe fruntea unui bârfitor") şi se relevă „satisfacţia noastră când vedem în tinerimea universitară din Iaşi tăria aceasta morală de a duce până la capăt o faptă atât de vrednică pentru un corp constituit, cum e studenţimea".

69. În nr. 1535, din 4 octombrie 1894, p. 2.

70. Locuia în Iaşi şi era membru al partidului „BZD", condus de „beizadeaua" (Gr.M. Sturza).

71. Faptul că în presa vremii nu se mai întâlneşte semnătura lui Gh. Baltă, pe de o parte, precum şi anumite formulări din ea, pe de alta, ne fac să credem că scrisoarea este redactată de însuşi C. Stere.

72. În nr. 487, din 4 octombrie 1894.

73. Conform primului anuar (pe anul 1895-1896), la Universitatea din Iaşi erau 367 de studenţi. În fapt, erau mai puţini, unii fiind înscrişi la două facultăţi. În anul precedent, numărul lor va fi fost în jur de 320. În anul următor, 1896-1897, sunt 400.

74. În nr. 489, din 6 octombrie 1894.

75. F., *Al cui e apelul?*, în „Naţionalul", anul V, nr. 226, din 24 septembrie 1894, p. 1.

76. La rubrica *Informaţiuni*, în nr. 235, din 5 octombrie 1894, anunţându-se sosirea în capitală a lui C. Stere, acesta e numit „studentul-poliţist sau poliţistul-student". Notiţa se încheie astfel: „Deşi d. Stere a avut obrăznicia de a ne înjura într-o întrunire studenţească la Iaşi, noi totuşi îl avizăm că consulatul rus îl are în vedere". La aceeaşi rubrică, în 11 octombrie, se pretinde că „motivul venirii lui Stere în Bucureşti a fost să probeze că nu-i de 40 ani". Se adaugă: „Pe la poliţie n-a prea a fost văzut, iar obicinuitul raport l-a făcut în redacţia «Luptei»".

77. În nr. 238, din 7 octombrie 1894.

78. Spre comparaţie: în aprilie 1887, cu prilejul inaugurării catedralei metropolitane de la Iaşi de către rege, opoziţia unită (în jurul conservatorilor) declanşează o campanie furibundă de răsturnare a guvernului liberal (perpetuat de peste un deceniu); I. Nădejde şi V.G. Morţun lansează atunci, sub propria lor semnătură, *Manifestul nostru*, în care se face o pledoarie avântată în favoarea liberalismului român; manifestul este dezavuat de cercurile socialiste bucureştene, iar C. Mille părăseşte „Contemporanul"; I. Nădejde va cere „arbitrajul" lui Fr. Engels, care, se pare, nu s-a pronunţat în chip direct.

79. *Op. cit.*, I, p. 211.

80. *Ibidem.*

81. De altfel, nu era încă deputat în februarie-martie 1895, când lui Stere i se „recunoaşte", prin lege, cetăţenia română. Va deveni deputat abia în urma alegerilor organizate de partidul liberal la sfârşitul lui octombrie 1895.

82. *Evoluţia d-lui Stere*, în "Evenimentul", anul IX, nr. 64, p. 1 (editorial).

Monitorul Oficial. Dezbaterile Camerei Deputaţilor. 1898-1899, p. 455.

Gh. Tulbure, *Un exilat antitarist atent supravegheat: C. Stere*, în "Basarabia" anul , nr. 11-12, 1991, p. 117-143.

85. George D. Nicolescu, *Parlamentul Român*, Bucureşti, Socec, 1903, II, p. 466-467. Conform declaraţiilor autorului acestei cărţi, fotografiile şi datele biografice i-au fost furnizate, în cele mai multe cazuri, de deputaţii înşişi. Însă textul asupra lui C. Stere îi aparţine, credem, proaspătului deputat în totalitate. Spre dovadă, citâm un pasaj: „Aici [în Rusia], în acele cercuri studenţeşti, cari, nicăieri mai mult ca în împărăţia vecină, sunt adevărate focare de patriotism cald şi înălţător, de porniri mari şi generoase, d. Stere şi-a format sufletul său de democrat, şi-a lustruit inteligenţa sa vie şi pătrunzătoare, şi-a ascuţit mintea sa de cugetător şi a dobândit cultura variată şi experienţa luminoasă, care denotau încă adâncime de minte neobişnuită la vârsta iluziunilor şi speranţelor..." Aprecierea asupra lucrării de licenţă („care a făcut mare senzaţie în cercurile universitare prin importanţa şi seriozitatea subiectului tratat, care ieşea din cercul banalităţilor obişnuite în asemenea ocaziuni"), motivarea numirii ca profesor universitar („pe baza lucrărilor sale dintre care cea mai însemnată este *Introducere în studiul dreptului constituţional*") vorbesc în acelaşi sens. Reţinem de aici şi menţionarea celui mai meritoriu fapt (politic) din perioada studenţiei, acela de se fi „muncit spre a deturna tinerimea universitară de sub influenţa politicianismului şi a o îndruma pe calea studiilor serioase şi a acţiunilor mari cari formează caracterul şi-l pregătesc

pentru lupta din viaţa".
86. V. studiul nostru *Redutabilul pamfletar C. Stere*, în „România literară", anul XL, nr. 36, din 5 septembrie 2008, p. 16-18.
87. C. Stere foloseşte multă vreme cuvântul şi cu accepţia pe care o are acesta în limba rusă – „caracterizare".
88. În „Liberalul", anul I, nr. 35, din 13 aprilie 1900, p. 1-2.
89. „A nu cunoaşte lucrul de care vorbeşti este un grad mic de greşeală, în comparare cu deprinderea de a ascunde adevărul, de a răspândi cu intenţie ştiri falşe şi de a nu le rectifica niciodată."
90. Reproducem aici câteva pasaje: „Geanabetul, din frageda-i tinereţă, n-are altă ocupaţie şi profesiune decât *politica*; înainte de toate, el e numai *cetăţean*, alegător, orator, gazetar. Cel mai adânc mister învăluie «titlurile sale academice» şi, la începutul carierei sale, tot aşa de misterioase sunt şi mijloacele sale de existenţă. Cu toate acestea, veşnic elegant, înmănuşat, înjobenat, în ghete de lac, parfumat, pomădiut, ferchezuit, ras, cu musteaţa subţire, răsucită în coadă de şoarec, el pune tot «focul sacru» în folosul partidului care îi primeşte serviciile de... *cal de tramway*...
În momentele de agitaţie, îl vezi gesticulând şi discutând până la răguşală în localuri publice. În vreme de alegeri, întâlneşti pretutindeni figura lui: agitat, se multiplică, aleargă de la un capăt la altul al oraşului, în trăsură sau pe jos, dând din şolduri cu o mişcare caracteristică bulevardierelor... E indispensabil în întruniri ca «orator», e neîntrecut în «polemică» de gazetă...
Lipsa de cultură, de judecată şi de orice seriozitate nu-l lipseşte de «succese». El ştie să fie *popular* şi, mai presus de toate, vra să fie *popular*...
Tăria lui e tocmai în faptul că n-are idei şi convingeri *proprii*, ci numai cele *populare*.
Pentru aceasta, după vremuri, e «*regicid*» sau dinastic, antisemit sau «aproape socialist»... ori chiar «adevărat socialist».
El e acela care a inventat, ca un punct de program, «votul universal pentru toţi absolvenţii a patru clase gimnaziale»...
El e acela care, la o întrunire, «cu *scalpelul chimistului* analizează hoitul guvernului»... lui [îi] aparţine metafora teribilă în poezia ei a «Iaşului *cadavru, care se ridică ca un singur om*»... şi tot el e autorul imaginei... pitoreşti a «*Constituţiei violate, care îşi arată rănile suveranului şi zice: destul cu acest regim infam, care...*»
Mahalaua vede în el pe reprezentantul partidului căruia ea îi datoreşte existenţa politică, al partidului care a revoluţionat şi reformat ţara... [...] Mahalaua e mulţumită şi „îl aplaudă cu frenezie", cum scrie despre sine la gazetă. Şi el e mulţumit, se crede popular, «tribun al poporului», *iubit* de «miile de cetăţeni cari au răspuns la apel», - iubit, el, geanabetul, personal; *iubit* ca atare, în afară de orice legătură de partid. Şi el gustă foarte mult «iubirea cetăţenilor» şi nu se poate închipui decât înconjurat de «mii de cetăţeni»...
Aci e izvorul nenorocirilor sale. La început, el se mulţumea cu modestul rol de «cal de tramway» şi era bucuros dacă, drept răsplată pentru serviciile sale, capătă un post de subprefect sau copist în vreo cancelarie de ambasadă... Chiar dacă oarecare «greşeli de tinereţe» provocau decrete de destituire, *motivate* – acestea nu-i amărea mult amintirile lui, un *bon garçon*, în fond...
Dar iată că, prin un joc al soartei, el se trezi stăpân pe o zestre bogată. Mâncând în lupanare avutul copiilor, cu o lipsă de prevedere comună tuturor fiinţilor nenorocite care trăiesc din... «succese uşoare», el poate arunca câteva mii pentru a ajunge «directorul nostru» al unui «ziar politic cotidian», care a uimit lumea prin seninătatea cu care «vorbeşte despre lucruri ce nu le cunoaşte» şi lipsa de jenă cu care se exercită în arta de „a ascunde adevărul, de a răspândi cu intenţie ştiri falşe şi de a nu rectifica niciodată"... Tot vocabularul hamalilor de la hală a fost pus în serviciul... «votului universal cu patru clase gimnaziale»...
E turbulent, e arogant şi foarte violent la vorbă, dar ştie să fie prudent în chestii de onoare: palmele care, din când în când, aproape cu regularitatea fazelor lunare, răsună pe obrajii lui, nu-i tulbură liniştea sufletească; şi el reuşeşte, chiar de la blajinii noştri juraţi, să capete o condamnare pentru calomnie.
Acum geanabetul se crede în drept de a visa o politică *en grand*, orizonturi largi i se deschid...
... El prevede chiar deja *utilizate*, cu mare profit, oarecare izvoare de pe moşie... Căci, în naivitatea lui, el nu-şi poate închipui un *om de stat*, fără... afaceri *bune*...
[...] Având nevoie de bani, din fanfaronadă, pentru a-i arunca cu aceeaşi uşurinţă cu care îi «câştigase», el fură cu aceeaşi nevinovăţie cu care copilul îşi întinde mânuşiţele la tot ce vede şi... s-a înfundat în micile daraveri... petrolifere şi, înecându-se ca ţiganul la mal, a murit pentru vecie, ca «tribun al poporului»... e înmormântat ca om politic...
Scump a plătit, sărmanul geanabet, necunoştinţa adevărului că masele, chiar când sunt inconştiente şi naive, nu susţin decât pe aceia *cari luptă pentru interesele şi drepturile lor*...
Ca buni creştini, însă depunem o lacrimă de milă pe acest mormânt...
Să-i fie ţărâna uşoară!...."
91. Nici unul nu a întrunit însă voturile necesare pentru a intra în Camera Deputaţilor.
92. Semnificativ este că nu am reuşit să aflăm când s-a stins din viaţă. (Data existentă în *Enciclopedia „Cugetarea"*, a lui Lucian Predescu, anume 1900, este vădit greşită.)